

2-19 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

- Οδοιπορικό στην Τουρκμενία. Ντοκιμαντέρ αποτυπώνει αδιάφευστα δείγματα ελληνικού πολιτισμού στη χώρα.
- Αχαιοί και κεντρική Ασία. Τα νέα στοιχεία από τις ανασκαφές στη Βακτρία και στη Μαργιανή.
- Ελλάδα και Ανατολή. Η οικουμενικότητα του Ελληνικού και ο Μέγας Αλέξανδρος.
- Ελληνιστικές πόλεις. Το πρότυπό τους ήταν οι πόλεις της Ελλάδος σε συνδυασμό με ανατολικά ήθη και έθιμα.
- Ο Αλέξανδρος στην Ασία. Ο απόηχος της παρουσίας του όπως καταγράφηκε στις παραδόσεις των λαών της Ανατολής.
- Είμαστε παιδιά του Αλέξανδρου. Δηλώνουν οι Νοχουρίτες στα σύνορα της Τουρκμενίας με την Περσία.

20 ΒΙΒΛΙΟ

Νέες κυκλοφορίες.

21 ΚΡΙΤΙΚΗ

Κριτική θεάτρου από τον Γ. Βαρβέρη.

22 ΓΕΥΣΕΙΣ

Οίνος ο αγαπητός και συνταγή μαγειρικής.

23 ΘΕΑΜΑΤΑ

Κινηματογράφοι και θέατρα.

25-31 ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Το πρόγραμμα της εβδομάδας.

Εξώφυλλο: Η Αφροδίτη του Ασχαμπάντ, 2ος αι. π.Χ. Για τους ντόπιους το άγαλμα αντιπροσωπεύει την πριγκίπισσα της Νύσας, Ροδογκούνα (δεξιά). Χαρακτηριστική μορφή Νοχουρίτη. Τα μέλη της φυλής του πιστεύουν ότι είναι απόγονοι του Μ. Αλεξάνδρου (πάνω αριστερά). Από τις ανασκαφές στην έρημο Καρακούμ (μεσαία φωτογραφία). Πήλινο άγαλμα σε φυσικό μέγεθος που αναπαριστά ενδεχομένως τον Μ. Αλέξανδρο και βρέθηκε πρόσφατα στην αρχαία Νύσα (κάτω αριστερά).

Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»:
ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Οδοιπορικό στην Τουρκμενία

Ντοκιμαντέρ αποτυπώνει αδιάφευστα δείγματα ελληνικού πολιτισμού στη χώρα

Ασχαμπάντ, Οκτώβριος 1992. Τουρκμενίοι στην παρέλαση με την οποία γιορτάστηκε η πρώτη επέτειος της ανεξαρτησίας της χώρας τους, μετά τη διάλυση της πρώην ΕΣΣΔ. Από το 1924 έως το 1991 η Τουρκμενία ακολούθησε, ως Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία, την τύχη και την ιστορική πορεία της ΕΣΣΔ. Στη φωτογραφία εικονίζονται χαρακτηριστικές μορφές Τουρκμενίων που αποτελούν το 70% του πληθυσμού (οι υπόλοιποι είναι κυρίως Ρώσοι και Ουζμπέκοι) και όπως είναι φυσικό στις εορταστικές εκδηλώσεις δεν θα μπορούσαν να λείπουν τα φημισμένα άλογα της χώρας.

ΣΤΙΣ ανατολικές ακτές της Κασπίας Θάλασσας, εκατέρωθεν των συνόρων Τουρκμενίας - Ιράν βρίσκονται τα 18 χωριά της φυλής Νοχουρλί, την ύπαρξη των οποίων αγνοούσαμε έως πρόσφατα. Και όμως, εκεί στην καρδιά της Ανατολής αιώνες τώρα λέγεται ότι οι άνθρωποι αυτοί είναι Έλληνες. Αιτία η πεποίθηση της πλειοψηφίας των Νοχουριτών (60.000 κάτοικοι) ότι το Νοχούρ, το παλαιότερο από τα χωριά τους, ιδρύθηκε από τραυματισμένους στρατιώτες του Μ. Αλεξάνδρου. «Φανταζόμαστε τον Αλέξανδρο τον Μακεδόνα σαν πατέρα και πιστεύουμε ότι στην Ελλάδα είναι οι συγγενείς μας», δήλωσαν οι Νοχουρίτες στην πρώτη επίσημη ελληνική αποστολή που επισκέφθηκε την περιοχή και έκανε γνωστή την ύπαρξή τους στην ταινία - ντοκιμαντέρ του Νίκου Αναγνωστόπουλου «Στα πρόσωπα της Ανατολής κοιμάται ο χρόνος». Το ντοκιμαντέρ γυρίστηκε το 1992 με τη συμβολή του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου που χρηματοδότησε σημαντικό μέρος της παραγωγής και τη συνεργασία των Ηλία Κωνσταντακόπουλου (φωτογραφία), Μιχάλη Ανδριτσάκη (ήχος) και Νίκου Ξυδάκη (μουσική). Η παρουσίαση των Νοχουριτών απασχολεί ένα μόνο μέρος της ταινίας, η οποία προσπαθεί να ανασυνθέσει, μέσα από γνωστά αλλά και άγνωστα, σε μεγάλο βαθμό, αρχαιολογικά ευρήματα, θρύλους κ.ά., τη συνάντηση του ελληνικού πολιτισμού με τους λαούς της Ανατολής.

Το γεγονός ότι προσφέρει πολύτιμο υλικό στους Έλληνες

ερευνητές (αρχαιολόγους, εθνολόγους, κ.ά) αποδεικνύει ότι αποτελεί μία αξιόλογη προσπάθεια και πρωτοβουλία, ικανή να ενεργοποιήσει τον πολιτιστικό διάλογο ανάμεσα στην Ελλάδα και την άγνωστη ουσιαστικά σε εμάς Τουρκμενία. Ταυτόχρονα αποδεικνύει ότι το ντοκιμαντέρ το κινηματογραφικό αυτό είδος που δυστυχώς ελάχιστα υποστηρίζεται στη χώρα μας μπορεί να αποτελέσει μία γέφυρα ανάμεσα σε λαούς και πολιτισμούς.

Οι «Επτά Ημέρες» θέλοντας να συμβάλουν στο διάλογο αυτό ζήτησαν από Έλληνες ερευνητές να παρουσιάσουν τη συνάντηση του ελληνικού πολιτισμού με τους λαούς της Ανατολής. Μία συνάντηση που κορυφώθηκε όταν ο Μέγας Αλέξανδρος οργάνωσε την εκστρατεία στην Ανατολή, μεταφέροντας τον Ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα ως τον Ινδό ποταμό.

Τα κείμενα του αφιερώματος πλαισιώνουν ανέκδοτες φωτογραφίες από τα γυρίσματα της ταινίας. Παρουσιάζουν ευρήματα 2ης χιλιετίας π.Χ. που βρέθηκαν στην αρχαία Βακτρία και Μαργιανή και αφορούν το θέμα Αχαιοί - Κεντρική Ασία, εντυπωσιακά αγάλματα θεών, ρυτά, κ.ά που αποτελούν τα αρχαιολογικά δεδομένα για την έντονη παρουσία του ελληνικού στοιχείου στην περιοχή αυτή της Ασίας και ξύλινες κολόνες ιωνικού ρυθμού που στηρίζουν τα σπίτια των Νοχουριτών αποκαλύπτοντας άγνωστα έως σήμερα στοιχεία συγγένειας με τους Έλληνες.

Επιμέλεια αφιερώματος:
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

Παζάρι χαλιών στην πόλη Μαρί. Οι Τουρκμενίοι είναι περήφανοι για τα φημισμένα χαλιά τους. Δεν είναι τυχαίο ότι στο θυρό της Δημοκρατίας τους απεικονίζεται το λουλούδι γκιολ, το κλασικό μοτίβο των χαλιών τους.

Του **Νίκου Αναγνωστόπουλου**

Σκηνοθέτη

Η ΟΜΑΔΑ μας έφθασε στην Τουρκμενία τον Μάιο του 1992, ύστερα από ένα ταξίδι τριών ημερών με ένα ενδιάμεσο σταθμό στη Μόσχα. Σκοπός του ταξιδιού ήταν η δημιουργία ενός φιλμ-ντοκιμαντέρ με θέμα τις σχέσεις Ελλάδας - Κεντρικής Ασίας από τη 2η χιλιετία π.Χ. έως τις μέρες μας. Αιτία στάθηκε το γεγονός ότι ο ελληνικής καταγωγής αρχαιολόγος Βίκτωρ Σαριανίδης είχε ανακαλύψει στην έρημο του Καρακούμ ένα άγνωστο κράτος της 2ης χιλιετηρίδας π.Χ. Τα ευρήματα που ήρθαν στο φως έμοιαζαν με αντίστοιχα του Κρητομυκηναϊκού πολιτισμού, γεγονός που επέτρεψε στους αρχαιολόγους να μιλούν για μια πιθανή σχέση ανάμεσα στον πολιτισμό της Βακτρίας (Βόρειο Αφγανιστάν) και Μαργιανής (Ανατολική Τουρκμενία), και τον κόσμο του Αιγαίου.

Μετά την άφιξη μας στο αεροδρόμιο του Ασχαμπάντ συναντήσαμε τον υπουργό Πολιτισμού της Τουρκμενίας κ. Μαμέντοφ, ο οποίος δήλωσε λάτρης του ελληνικού πολιτισμού και γνωρίζει καλά το αρχαίο ελληνικό θέατρο. Στη συνάντηση που έγινε σε φιλικό κλίμα μιλήσαμε για τη αρχαία Παρθία και την πρωτεύουσά της Νύσα, για την γλυπτική των Πάρθων και τις ομοιότητές της με την ελληνική, για τις κοινές παραδόσεις των δύο λαών, που δημιουργήθηκαν μετά την εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου στην Ανατολή, αλλά και για τη σημερινή κατάσταση στην Ελλάδα και την

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Λαϊκό συγκρότημα γυναικών στο Φεστιβάλ χαλιού που γίνεται κάθε Μάιο στο Ασχαμπάντ, πρωτεύουσα της Τουρκμενίας. Πρόκειται για μια από τις μεγαλύτερες εμπορικές συναντήσεις του είδους, όπου έμποροι από Ανατολή και Δύση συνεχίζουν μια παράδοση που ξεκίνησε αιώνες πριν, στην ίδια περιοχή, όταν την χώρα διέσχισε ο δρόμος του μεταξιού.

Συνέχεια από τη 3η σελίδα

Τουρκμενία. Μας ευχήθηκε καλή επιτυχία και εμείς του ζητήσαμε ευγενικά στο όνομα των παλιών δεσμών, μια επιστολή προς το ελληνικό υπουργείο Πολιτισμού για έναρξη πολιτιστικών σχέσεων.

Υφάντρες της Ανατολής

Ηταν 11 το πρωί και η Τουρκμενία αυτή την ώρα φλέγεται. Ηταν Μάης και η θερμοκρασία πρέπει να ξεπερνούσε τους 40 βαθμούς Κελσίου. Αφού τακτοποιηθήκαμε στο μοναδικό ξενοδοχείο του Ασχαμπάντ επισκεφτήκαμε το μεγάλο παζάρι στην άκρη της πόλης. Ο χρόνος εκεί φαινόταν να έχει σταματήσει. Μπορούσες ακόμα να δεις τις υφάντρες της Ανατολής που είχαν απλώσει τα πολύχρωμα χαλιά τους, μάλλινα, βαμβακερά και μεταξωτά με άπειρα γεωμετρικά σχέδια και χρώματα, αληθινά καλειδοσκοπία που προβάλλουν την ανθρώπινη ψυχή.

Ερχόταν στο νου σου ο δρόμος του μεταξιού που περνούσε από εδώ. Στον ίδιο χώρο μικροέμποροι, γεωργικοί, λαϊκοί καλλιτέχνες και νομάδες πουλούσαν σ' ένα ετερόκλητο πλήθος την πλουμιστήπραμάτια τους.

Ταξιδεύοντας προς Καρακούμ

Την άλλη μέρα ξεκινήσαμε με αυτοκίνητο για την έρημο του Καρακούμ (Μαύρη γη) 900 χιλιόμετρα βορειοανατολικά του Ασχαμπάντ, όπου πραγματοποιεί αρχαιολογικές ανασκαφές ο Β. Σαριανίδης. Δεξιά βλέπαμε την οροσειρά του Κόπετ Νταγκ, που χωρίζει το Τουρκμενιστάν από την Περσία και το Αφγανιστάν. Γυμνή από βλάστηση, με άπειρους λοφίσκους και δεκάδες αποχρώσεις στα χρώματα της γης, μοιάζει σμιλεμένη από γιγάντια χέρια και εκτείνεται ως τα βόρεια της Ανατολής, συνα-

Ο χρόνος μοιάζει να έχει σταματήσει στην Τουρκμενία όπου οι άνθρωποι χρησιμοποιούν ακόμη καμήλες για μετακινήσεις και μεταφορά προϊόντων.

ντώντας την οροσειρά Ινδοκούς. Στα αριστερά μας, η έρημος.

Πρώτη στάση στο Τενζέν, μια μικρή πόλη με ιστορικό ενδιαφέρον αφού εκεί κτίστηκε η πρώτη πρωτεύουσα των Σελτζούκων Τούρκων που τα συντρίμια της απλώνονται σε μια τεράστια έκταση δίπλα στη μικρή πόλη. Τα σπίτια και ό,τι άλλο οικοδόμημα υπήρχε εκεί ήταν καμωμένα με πλίνθους.

Έτσι οι χειμωνιάτικες βροχές, οι αέριδες και ο καυτός ήλιος δέκα περίπου αιώνων την έχουν μετατρέψει σε φάντασμα που λειώνει αργά και σταθερά και βυθίζεται στην άμμο.

Στη Μαρί, δεύτερη σε πληθυσμό πόλη της Τουρκμενίας επιβιβαστήκαμε στο αυτοκίνητο της αρχαιολογικής αποστολής με κατεύθυνση το Μπαϊράμ Αλί όπου και θα διανυκτερεύαμε. Βρισκόμασταν στο κέντρο της αρχαίας Μαργιανής και ταξιδεύαμε ανάμεσα στα συντρίμια της ιερής πόλης Μερβ, κατοικημένης αδιάκοπα για πάνω από 3.000 χρόνια. Δίπλα κυλούσε ήσυχα ο ποταμός Μουργκάπ που άλλοτε με τα πλούσια νερά του έκανε τη γη εύφορη και τους κατοίκους της ευτυχισμένους. Ο ήλιος έδυε.

Δυσκολίες

Το επόμενο πρωί ξεκινήσαμε για το χώρο των ανασκαφών αγνοώντας αν θα ταξιδεύαμε για έξι, δέκα ή και περισσότερες ώρες, αφού στην Τουρκμενία είναι αδύνατο να ακολουθήσεις με συνέπεια ακόμα και το πιο απλό πρόγραμμα. Μερικές φορές πράγματα όπως το να βρεις ένα μπουκάλι νερό ή λίγα λίτρα βενζίνης αποδεικνύονται πιο δύσκολα από το να συναντήσεις τον πρόεδρο της χώρας. Μπορούσες εύκολα να νοικιάσεις ελικόπτερο, πράγμα που κάναμε για τις ανάγκες της ταινίας, ήταν όμως δύσκολο να πετάξουμε χωρίς πυξίδες και με χαλασμένα όργανα. Την ημέρα των λήψεων χαθήκαμε πάνω από την έρημο όπου για πολύ ώρα προσπαθήσαμε κρεμασμένοι από τα παράθυρα να εντοπίσουμε το χώρο των ανασκαφών. Στη χώρα όμως των αντιφάσεων ένα ήταν βέβαιο: ήμασταν οι μόνοι που είχαμε πρόβλημα.

Ανασκαφές

Το ίδιο βράδυ φθάσαμε στο χώρο των ανασκαφών όπου γνωρίσαμε τα

μέλη της αρχαιολογικής αποστολής ήταν νέοι κυρίως άνθρωποι, αρχιτέκτονες, γλύπτες και φοιτητές που τρέφουν -όπως σύντομα διαπιστώσαμε- βαθύ σεβασμό και αγάπη για τον Βίκτωρα Ιβάνοβιτς, όπως τον αποκαλούν.

Τα τελευταία χρόνια ακολουθούν παντού τον Έλληνα αρχαιολόγο, ο οποίος τους μετέτρεψε σε εξειδικευμένους τεχνίτες, ικανούς να «συνομιλούν» με τη γη όταν την ερευνούν. Οι ανασκαφές που διεξάγει ο Β. Σαριανίδης γίνονται κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες, με ελάχιστη χρηματοδότηση και υποστήριξη από το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Μόσχας. Χωρίς επαρκή διατροφή και φάρμακα, σε θερμοκρασίες έως και 50 βαθμούς Κελσίου, τα μέλη της αποστολής αντιμετωπίζουν αυτή τη στιγμή έως και πρόβλημα επιβίωσης με κίνδυνο τη διακοπή των ανασκαφών.

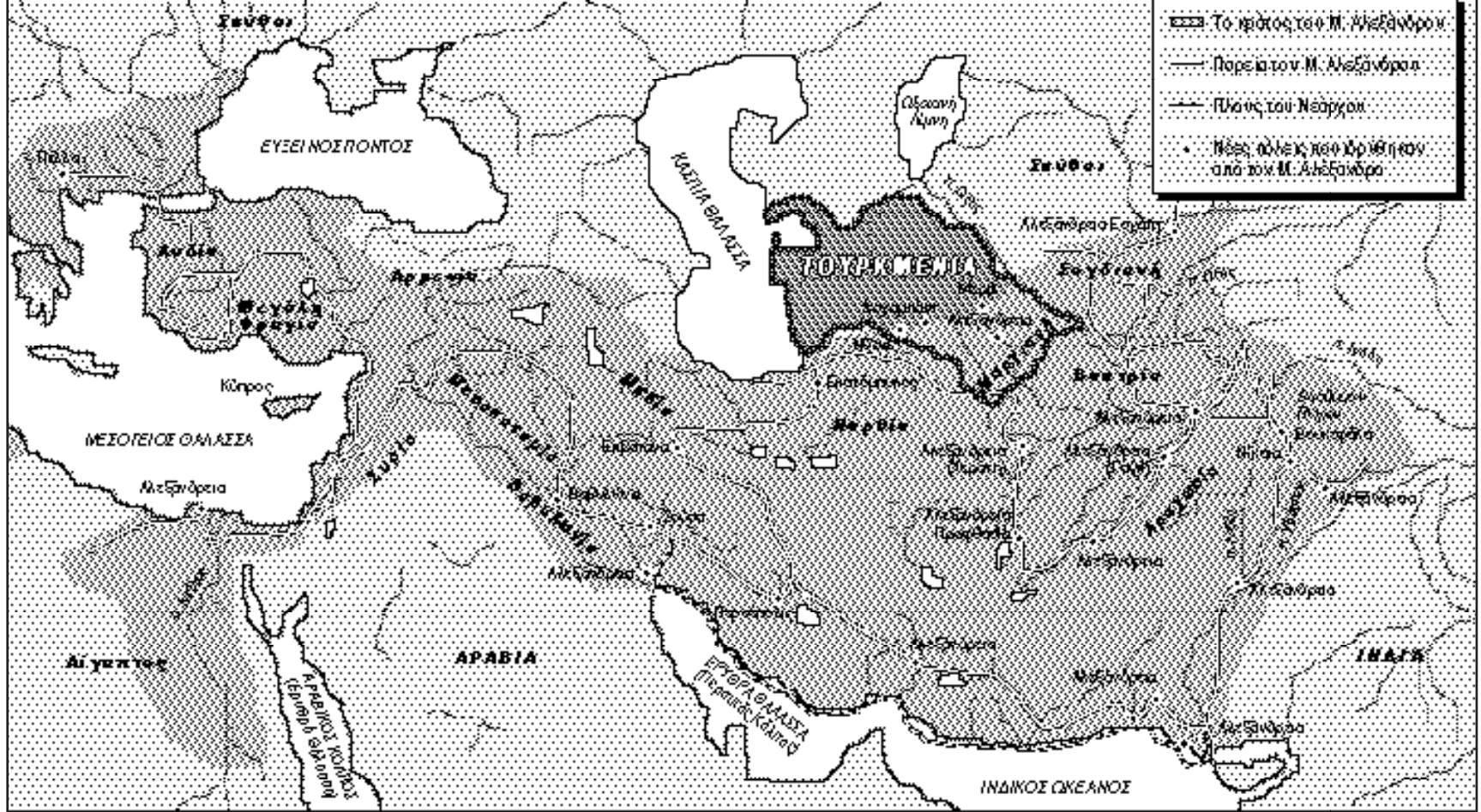
Τα γυρίσματα κράτησαν 25 ημέρες. Δουλεύαμε μόνο το πρωί ως τις 10 και αργά το απόγευμα. Για πολλές ημέρες δεν είδαμε ανθρώπινη ψυχή, δεν επικοινωνήσαμε με κανέναν, ίσως μόνο με το πνεύμα του Μίθρα, της Αναχίτα και του Ζαρατούστρα που περιφέρονταν ανάμεσά μας τις νύχτες όταν μαζευόμασταν γύρω από τη φωτιά.

Σφραγίδες με παραστάσεις της κυράς των ζώων, πότνιας των θηρών, κι άλλες με ακροβάτες που ιππανται πάνω από ταύρους, ευρήματα ανάλογα του Κρητομυκηναϊκού πολιτισμού, μας έδιναν την αίσθηση ότι δεν φθάσαμε άδικα έως εκεί.

Στο χώρο των ανασκαφών, οι μνημειώδεις αρχιτεκτονικές ναοί μαρτυρούν το λαμπρό παρελθόν αυτού του άγνωστου έως πρόσφατα κράτους φανερώνοντας ταυτόχρονα τις

Η Τουρκμενία είναι η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα της Κεντρικής Ασίας με πληθυσμό 3.000.000. Τα 4/5 του εδάφους της καλύπτονται από την έρημο Καρακούμ (Μαύρη Άμμος) και οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Πολλοί από αυτούς πουλάνε τα προϊόντα τους δίπλα σε δρόμους και σταυροδρόμια, όπως οι Τουρκμένιες της φωτογραφίας.

Χάρτης στον οποίο σημειώνεται η νικηφόρος προέλαση του στρατού του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ανατολή και ο πλους του Νεάρχου. Οι νέες πόλεις που ίδρυσε ο Μακεδόνας στρατηλάτης και οι περιοχές της αρχαίας Βακτρίας και Μαργιανής όπου πραγματοποιεί ανασκαφές ο ελληνικής καταγωγής αρχαιολόγος Β. Σαριανίδης. Με πύο έντονη γραμμή οροθετείται η Τουρκμενία στο έδαφος της οποίας βρίσκεται η αρχαία Νύσα κοντά στην πρωτεύουσα Ασχαμπάντ.

περίπλοκες πτυχές του λαβύρινθου της οικοδόμησης του ανθρώπινου πολιτισμού.

Επόμενος σταθμός η Νύσα, πόλη που ο μύθος θέλει ελληνική, κτισμένη από τον Διόνυσο σε ανάμνηση της νίκης του εναντίον των Ινδών. Εδώ σύμφωνα με τον Αριανό έφθασε ο Αλέξανδρος και αφού οι Νυσαίοι τον υποδέχτηκαν και του ιστόρησαν την καταγωγή της πόλης, όλοι μαζί στεφανώθηκαν με κισσό και θυσίασαν προς τιμή του Θεού ψάλλοντας τον Βάκχιο ύμνο «Ευοί Ευάν».

Η πόλη υψώνεται σε λόφο στους πρόποδες του Κόπετ Νταγκ κοντά στο Ασχαμπάντ. Την κυκλώνουν πανύψηλοι, επιβλητικοί τοίχοι με επτά πύργους σμιλεμένους και χωνεμένους απαλά από το χρόνο.

Η Παρθία δεν υπήρξε ελληνιστικό κράτος. Ωστόσο, η δυναστεία των Αρσακιδών είχε καθιερώσει την ελληνική γλώσσα για όλες τις επίσημες κρατικές και εμπορικές συναλλαγές, τα κτίρια ήταν κτισμένα με έντονους ελληνικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς και διακοσμημένα με αγάλματα Ελλήνων θεών, τα νομίσματα έφεραν ελληνικές επιγραφές και οι αριστοκράτες θεωρούσαν τίτλο ευγενείας τη γνώση της ελληνικής κοινής.

Στη Νύσα, μαζί με τους ντόπιους θεούς Αναχίτα, Μίθρα, Βερεθράγκα λατρευόταν ακόμη ο Διόνυσος, ο Απόλλωνας, η Αρτέμιδα και ο Ηρακλής. Κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων μια πολύχρωμη πομπή ανθρώπων διέσχισε την είσοδο της πόλης και κατευθύνθηκε προς το ναό.

Στην κορυφή της πομπής ένα νιόπαντρο ζευγάρι, η νύφη υπέροχη, στολισμένη με τα παραδοσιακά φορέματα κεντημένα περίτεχνα με μετάνι στο χέρι και κοσμήματα φτιαγμένα από ασήμι, μας έφερε στο νου τη Σογδιανή πριγκίπισσα Ρωξάνη και το γάμο της με τον Αλέξανδρο.

Πανύψηλοι, επιβλητικοί τοίχοι με επτά πύργους περιβάλλουν τη Νύσα, την αρχαία πρωτεύουσα της Παρθίας. Ο μύθος θέλει την πόλη ελληνική, κτισμένη από τον Διόνυσο σε ανάμνηση της νίκης του εναντίον των Ινδών.

Όπως μας πληροφόρησε ο φύλακας, είχαν έρθει για να προσευχηθούν και να ζητήσουν την ευλογία των θεών, πράγμα που επιβάλλει η παράδοση στην Τουρκμενία.

Ρυτά

Στο Εθνικό Μουσείο της Τουρκμενίας που βρίσκεται στο Ασχαμπάντ, τα βασικά εκθέματα είναι τα ευρήματα της Νύσας, μεταξύ των ο-

ποίων ξεχωρίζουν τα περίφημα ρυτά (λατρευτικά αγγεία από ελεφαντοστό με ελληνικά θέματα). Σε δεκαπέντε από αυτά απεικονίζονται οι θεοί του ελληνικού δωδεκάθεου, σε άλλα δύο οι Μούσες, ενώ μια ζωφόρος με τις νύφες και την Αρτέμιδα φέρει την επιγραφή «ΕΣΤΙΑΣ».

Η μεγαλύτερη ομάδα ρυτών φέρει παραστάσεις διονυσιακές, «βακχείες» και συμποσιών. Ανάμεσά τους ένα ρυτό όπου απεικονίζεται ο μυ-

στικός γάμος του Διόνυσου. Στο κέντρο της ζωφόρου βρίσκεται ένα νέο ζευγάρι, ενώ γύρω υπάρχουν χορευτές, μουσικοί σάτυροι και Βάκχες με θύρσους. Στο γάμο παίρνουν μέρος και ντόπιοι κάτοικοι της Παρθίας. Το ρυτό αυτό συμβολίζει με τέλει ίσως τρόπο την πολιτισμική συνάντηση, τον ιερό γάμο που ενώνει τους Έλληνες με τους λαούς της Ανατολής.

Συνέχεια στην 6η σελίδα

Χαρακτηριστική μορφή γυναίκας από την Τουρκμενία (πάνω). Μεγάλο μέρος του γυναικείου πληθυσμού ασχολείται με την ύφανση μάλλινων, βαμβακερών και μεταξωτών χαλιών που φημίζονται για τα γεωμετρικά τους σχέδια και χρώματα (κάτω).

Συνέχεια από την 5η σελίδα

Από μια σημείωση σε εθνολογικό περιοδικό πληροφορηθήκαμε για τους Νοχουρλί, μια φυλή στο Τουρκμενιστάν που ζει στα βουνά του Κόπετ Νταγκ, στα σύνορα με την Περσία και θέλει να πιστεύει πως κατάγεται από τον Αλέξανδρο.

Είμαστε από τους λίγους ταξιδιώτες που έφθασαν ποτέ ως εκεί. Και μπορώ να πω ότι πηγαίναμε να τους συναντήσουμε με μεγάλη δυσπιστία εξαιτίας του γεγονότος ότι στην Ελλάδα τον τελευταίο καιρό έχουν ακουστεί πολλά για τους απογόνους του Μ. Αλεξάνδρου, διάσπαρτους στην Ανατολή, «ξανθούς με γαλανά μάτια», και έχουν γραφεί πολλές υπερβολές. Ωστόσο, η πραγματικότητα διέψευσε τους φόβους μας.

Φεύγοντας από την Τουρκμενία είχαμε τη βαθιά πεποίθηση ότι με τη μακρινή αυτή χώρα της Ανατολής μας ενώνουν στενοί δεσμοί που δημιουργήθηκαν στο πέρασμα του χρόνου. Είναι, βέβαιο, ότι ο κινηματογραφικός φακός δεν μπόρεσε παρά μόνο να ανιχνεύσει ένα μικρό μέρος των δεσμών αυτών.

Κρατώντας στα χέρια μας την επιστολή του υπουργού Πολιτισμού της Τουρκμενίας με την οποία η χώρα του ζητούσε επίσημα πολιτιστικές σχέσεις με την Ελλάδα, ελπίζαμε ότι στο μέλλον θα μπορούσαν να γίνουν και άλλα παρόμοια ταξίδια με ειδικούς επιστήμονες, γλωσσολόγους, εθνολόγους, γλωσσολόγους ώστε να βρεθούν τα νήματα για να στερεωθεί και να συνεχιστεί αυτός ο πανάρχαιος διάλογος.

Αχαιοί και κεντρική Ασία

Τα νέα στοιχεία από τις ανασκαφές στη Βακτρία και την Μαργιανή

Ερείπια πρωτοζωροαστρικού ναού της αρχαίας Μαργιανής, 2ης χιλιετίας π.Χ. Ο ναός ήρθε στο φως με τις ανασκαφές του Βίκτωρα Σαριανίδη στην έρημο του Καρακούμ (πάνω). Ανακατασκευή σε μακέτα του ίδιου ναού (κάτω).

Του **Βίκτωρα Σαριανίδη**

Αρχαιολόγου της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ έρευνες των δύο τελευταίων δεκαετιών στην Κεντρική Ασία, ιδιαίτερα στη Βακτρία (Βόρειο Αφγανιστάν) και τη Μαργιανή (Ανατολική Τουρκμενία), οδήγησαν στην ανακάλυψη ενός αγνώστου μέχρι τώρα αρχαίου πολιτισμού, ανατολικού τύπου. Ανάμεσα στα ευρήματα που ήρθαν στο φως, υπάρχουν σφραγίδες και φυλακτά όπου απεικονίζονται ολόκληρες συνθέσεις που αποτελούν ιδιότυπα «χωρία» ή «περιλήψεις» μύθων, διαδομένων στους λαούς που τις κατασκεύασαν.

Μερικές από τις παραστάσεις των ευρημάτων αυτών παρουσιάζουν αναλογίες με τη γλυπτική της περιοχής της Συρίας - Ανατολίας, αλλά και του κόσμου των Αχαιών, γεγονός

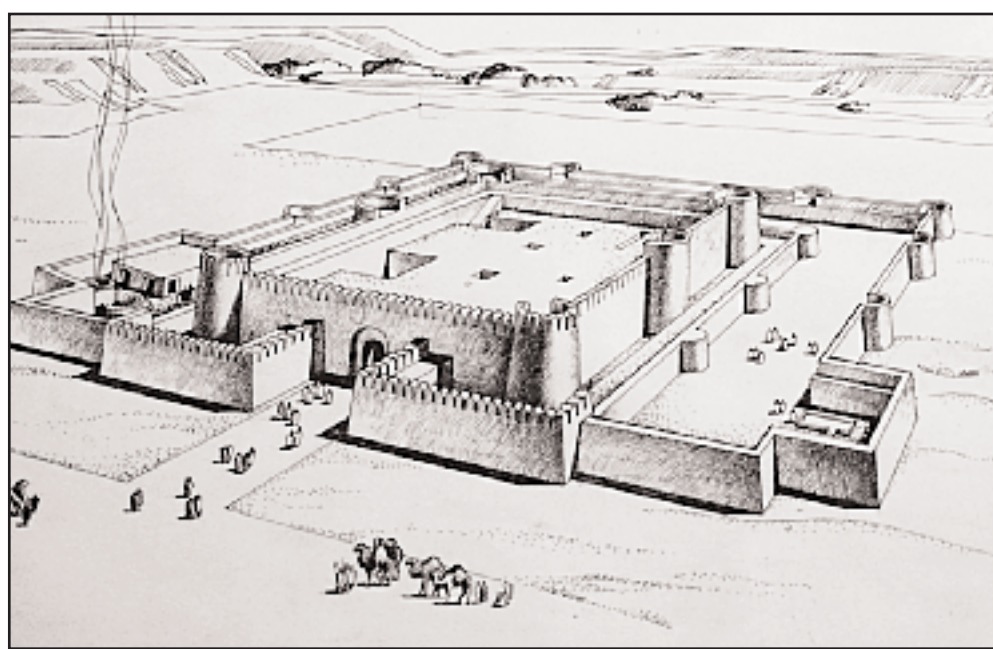
που θα μας απασχολήσει στο παρόν κείμενο.

Ομοιότητες

Σε τάφο της Περατής βρέθηκε κυλινδρική σφραγίδα με παράσταση ανθρώπου, που κρατά από τα πίσω πόδια αντιλόπες. Εντυπωσιακή εικονογραφική ομοιότητα παρουσιάζει το αποτύπωμα κυλινδρικής σφραγίδας από τη Μαργιανή (μέσα Β' χιλιετίας π.Χ.) με παράσταση πτερωτού ανθρώπου, που έχει κεφαλή πτηνού και κρατά δύο αίγαγρους, οι οποίοι αναπαριστώνται με πτερά, όπως και στην Περατή.

Τα πτηνά, ως σύμβολα θεοτήτων, εμφανίζονται διαρκώς στις σφραγίδες της Βακτρίας και συχνά τοποθετούνται πίσω από θεότητες στα πόδια των θρόνων τους. Ανάλογες πα-

Συνέχεια στην 8η σελίδα

Συνέχεια από την 7η σελίδα

ραστάσεις βρίσκουμε στην Κρητομυκηναϊκή Τέχνη. Ενδεικτικά, αναφέρουμε μία σκηνή πάνω σε χρυσό δακτυλίδι, από την Τύρινθα, όπου πίσω από τη θεότητα υπάρχει παράσταση πτηνού που θυμίζει έντονα ανάλογες παραστάσεις σε σφραγίδες της Βακτρίας. Ενδεικτικές είναι οι παραστάσεις του «δέντρου του κόσμου» με ζώα που στέκονται μπροστά του και είναι εξίσου γνωστές στο κέντρο της Βακτρίας και στη Μυκηναϊκή Ελλάδα.

Ακροβάτες

Χαρακτηριστικές για την Κρητομυκηναϊκή Εποχή είναι οι σκηνές με τους ακροβάτες που υπερπηδούν ταύρους. Παρόμοιες παραστάσεις ανακαλύπτονται απροσδόκητα και στην Κεντρική Ασία. Αναφέρουμε ενδεικτικά μια κυλινδρική σφραγίδα από τη Μαργιανή (μέσα Β' Χιλιετίας π.Χ.), με παράσταση αναβάτη που πραγματοποιεί άλμα επί κοντώ και ένα φυλακτό με παράσταση μαινομένου ταύρου πάνω από τον οποίο πηδάει άνθρωπος. Οι δύο συνθέσεις επιβεβαιώνουν ότι στη Μαργιανή ήταν διαδεδομένες τελετουργίες, που θυμίζουν τα ταυροκαθάψια της Κρήτης.

Οι γρύπες, πολύμορφα φανταστικά όντα, που έχουν σώμα πτερωτού λέοντα με κεφαλή αετού, είναι χαρακτηριστικές παραστάσεις της Αιγαιακής Τέχνης (ας θυμηθούμε τα χρυσά δακτυλίδια από τους μυκηναϊκούς τάφους με παραστάσεις γρυπών). Ανάλογα παραστάσεις πτερωτού λέοντα με αετοκεφαλή, παρατηρούμε σε χάλκινη σφραγίδα από τη Βακτρία. Είναι γνωστές επίσης και στη Μαργιανή.

Οι παραλληλισμοί που παραθέσαμε αφορούν ευρήματα του κέντρου της Βακτρίας-Μαργιανής και του αιγαιακού κόσμου κατά τη Β' Χιλιετία π.Χ. Υπάρχουν ωστόσο και άλλα πιο χαρακτηριστικά δείγματα που παραπέμπουν στην κλασική ελληνική αρχαιότητα. Είναι γνωστή, για παράδειγμα, σφραγίδα από τη Βακτρία είτε με διακόσμηση κερασφόρου θεότητας είτε θεοποιημένου ήρωα που μάχεται με πεντακέφαλη Υδρα. Η σκηνή θυμίζει το μύθο της πάλης του Ηρακλή με την Λερναία Υδρα. Σε άλλο βακτρικό φυλακτό διατηρήθηκε εγχάρκτη παράσταση αετού να επιτίθεται σε ξαπλωμένο άντρα, σκηνή που παραπέμπει στο μύθο του Προμηθέα.

Νέο φως

Οι ομοιότητες των θεμάτων και απεικονίσεων του κρητομυκηναϊκού κόσμου (και εν μέρει της κλασικής αρχαιότητας) και του κέντρου Βακτρίας-Μαργιανής, φαίνονται προς το παρόν αποσπασματικές και ανεπαρκείς για γενικευμένα συμπεράσματα. Ωστόσο, δεν υπάρχουν λόγοι να τις αγνοούμε, δεδομένου μάλιστα ότι ρίχνουν νέο φως στο ζήτημα των αμοιβαίων σχέσεων του Αιγαίου και της Κεντρικής Ασίας κατά την Υστερη Εποχή του Χαλκού.

Οι προαναφερθείσες συνθήκες αντανακλούν ως επί το πλείστον μυθολογικές παραστάσεις, που είναι

Στιγμιότυπα από τα γυρίσματα της ταινίας «Στα πρόσωπα της Ανατολής κοιμάται ο χρόνος» στην έρημο του Καρακούμ όπου βρισκόταν η αρχαία Μαργιανή. Οι ανασκαφές του Βίκτωρα Σαριανίδη εκεί γίνονται κάτω από ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες. Χωρίς επαρκή διατροφή και φάρμακα, σε θερμοκρασίες 45-50 βαθμών Κελσίου, με πρωτόγονα μέσα και ελάχιστη χρηματοδότηση από το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Μόσχας, τα μέλη της αρχαιολογικής αποστολής αντιμετωπίζουν ακόμα και πρόβλημα επιβίωσης, ενώ οι ανασκαφές τους κινδυνεύουν ανά πάσα στιγμή να διακοπούν.

οι πλέον σταθερές στην κοσμοθεωρία των λαών που τις δημιούργησαν. Σ' αυτή την περίπτωση, η ομοιότητα των συνθέσεων των σφραγίδων και φυλακτών, που είναι διαδεδομένες τόσο στο Αιγαίο όσο και στις περιοχές της Συρίας - Ανατολίας και το κέντρο της Βακτρίας - Μαργιανής, θα μπορούσε να αντανακλά ενδεχομένως κάποια εθνοπολιτισμική κοινότητα του απώτερου παρελθόντος. Και παρά το γεγονός ότι είναι ακόμη δύσκολο να αποφανθούμε για τον συγκεκριμένο μηχανισμό εμφάνισης αυτών των αντιστοιχιών, μπορούμε από τώρα να επισημάνουμε στοιχεία του γενικού ιστορικού περιγράμματος που θα μπορούσαν ενδεχομένως να εξηγήσουν την εν λόγω ομοιότητα.

Στις αρχές της Β' Χιλιετίας π.Χ. ενημερώνουν πολλά παραδοσιακά κέντρα στο Ιράν, το Αφγανιστάν και στο Νότιο Τουρκμενιστάν. Την ίδια περίοδο έχουμε την εμφάνιση των Αχαιών στο Αιγαίο και την έλευση νέων μεγάλων φύλων στη Βακτρία και τη Μαργιανή.

Νομίζω ότι η ταυτόχρονη με την έλευση των νέων φύλων της Κεντρικής Ασίας εγκατάσταση των φύλων των Αχαιών στην Ελλάδα δεν είναι τυχαία. Πρόκειται για γεγονότα αλ-

ληλένδετα, και ενδεικτικά από αυτή την άποψη είναι τα παρεμφερή θέματα και οι μορφές στη γλυπτική δύο τόσο απομακρυσμένων περιοχών.

Κοινό Κέντρο

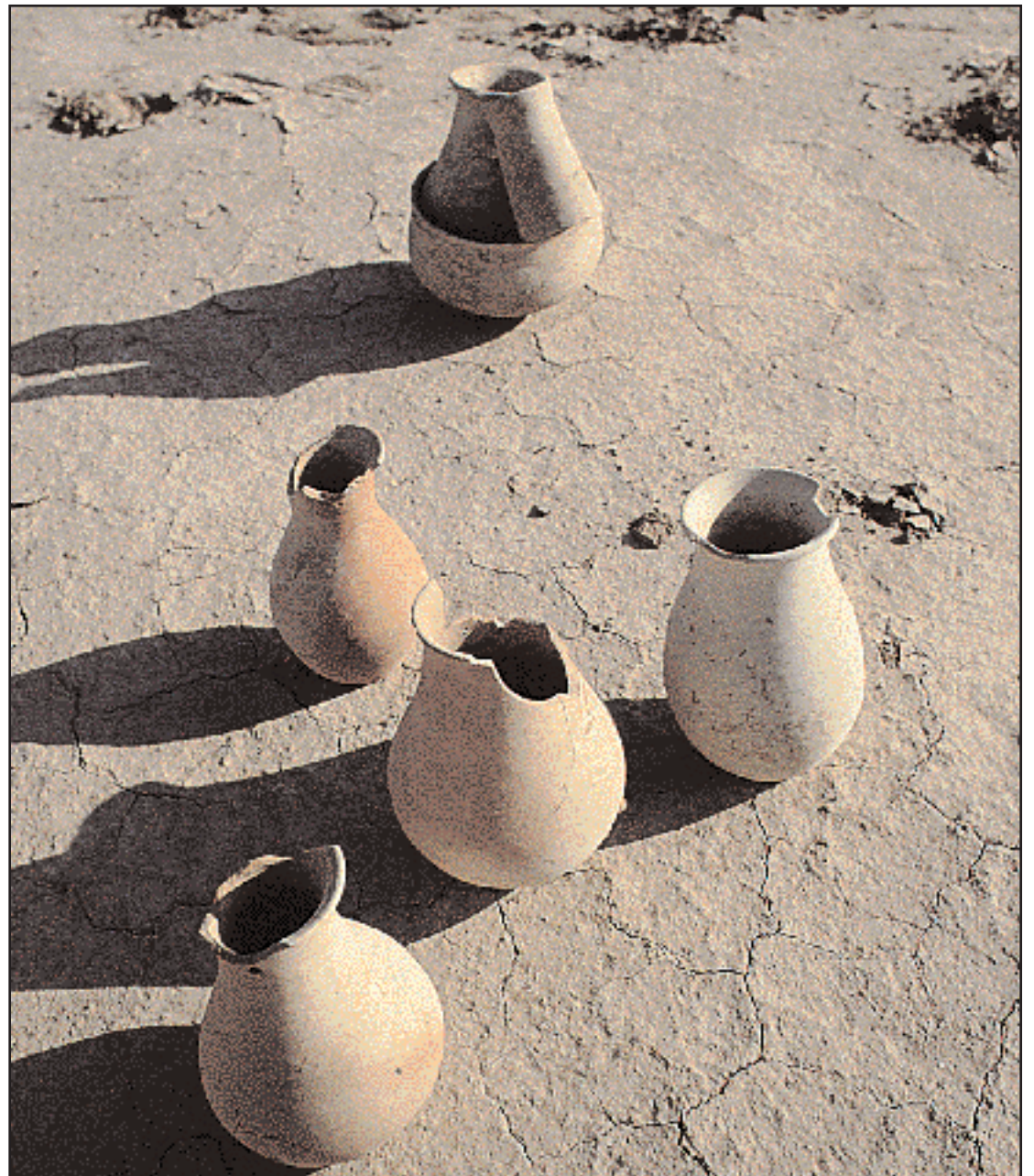
Τα νεώτερα αυτά δεδομένα μάς δίνουν το δικαίωμα να υποθέσουμε ότι μία τόσο ευρείας κλίμακας εγκατάσταση φύλων προϋποθέτει την ύπαρξη ενός κοινού κέντρου, το οποίο μάλλον βρισκόταν στην περιοχή Συρίας - Ανατολίας. Βέβαια, θα πρέπει εξ αρχής να επισημάνουμε ότι ο υλικός πολιτισμός των φύλων, που μετανάστευσαν, παρουσιάζει μεγάλες διαφορές, γεγονός που δηλώνει άλλωστε τον μακροχρόνιο διαχωρισμό τους, ο οποίος συνέβη πριν από την εμφάνισή τους στην Κονίστρα της Ιστορίας, στις αρχές της Β' Χιλιετίας π.Χ.

Κατά το διάστημα αυτό, άλλαξε ριζικά ο υλικός τους πολιτισμός, παρέμειναν όμως, όπως είδαμε, κοινές μυθολογικές παραστάσεις. Με άλλα λόγια... τα φύλα αυτά μετέφεραν από την κοινή γενέτειρά τους στους νέους τόπους, όχι τόσο τα ήθη τους και τις δεξιότητές τους αλλά τις αρχαίες μυθικές δοξασίες τους και παραστάσεις.

Αναχίτα, θεά της γονιμότητας. Λατρευόταν στην αρχαία Μαργιανή από την 3η χιλιετία π.Χ.

Σφραγίδες από την αρχαία Μαργιανή. Παρουσιάζουν θεματική ομοιότητα με αντίστοιχες του Κρητομυκηναϊκού πολιτισμού.

Πήλινα αγγεία από τις ανασκαφές στην έρημο του Καρακούμ. Τα χρησιμοποιούσαν οι ιερείς του ναού, στα ερείπια του οποίου βρέθηκαν.

Ελλάδα και Ανατολή

Η οικουμενικότητα του Ελληνικού και ο Μέγας Αλέξανδρος

Του Γιώργου Χ. Χουρμουζιάδη

Καθηγητή της Προϊστορικής Αρχαιολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ καιρό, με αφορμή την πλατιά συζήτηση για τα εθνικά μας θέματα, πολύς κόσμος άρχισε να ενδιαφέρεται για την Αρχαιολογία και να δέχεται πως είναι η μόνη επιστήμη που παράγει πληροφορίες, αρμόδιες για να υποστηρίξουν τις ασταθείς, εν πολλοίς, επιχειρηματολογίες των πολιτικών και των πανηγυρικών μας λόγων. Φυσικά, το πιο κεντρικό σημείο σ' αυτήν τη συζήτηση είναι η Μακεδονία και ο Αλέξανδρος. Είναι τα αρχαιολογικά ευρήματα που φωτίζουν τη σχέση αυτών των δύο. Είναι ακόμη τα επιχειρήματα που προκύπτουν από αυτό το αρχαιολογικό υλικό και που αφορούν το χαρακτήρα του μακεδονικού πολιτισμού ως ελληνικού και το πολιτιστικό έργο του Μ. Αλεξάνδρου στην Ανατολή.

Με αφορμή, λοιπόν, αυτό το ενδιαφέρον, άρχισαν να έρχονται στα τραπέζια των συζητήσεων θέματα και σχολιασμοί, σχετικά με τις αρχαιολογικές έρευνες που φέρνουν στο φως πληροφορίες σχετικές με τη δράση του Αλέξανδρου, ανιχνεύοντας τους δρόμους που πήρε, τους πολέμους που άνοιξε και πάνω από όλα τους πολιτισμούς που επηρέασε και επηρεάστηκε από αυτούς.

Βέβαια, πολύ σπάνια οι συζητήσεις αυτές θεμελιώνονται πάνω σε επιχειρήματα που προκύπτουν κατευθείαν από την επιστημονική έρευνα. Τις πιο πολλές φορές, είναι συναισθηματικές διογκώσεις, παρερμηνείες των φαινομένων και, δυστυχώς, στρεβλώσεις της σχέσης Μύθου και Ιστορίας, υλικής πληροφορίας και προφορικής παράδοσης.

Οικουμενικότητα

Μια σημαντική αρχαιολογική έρευνα, που μας προμηθεύει με αυθεντικές επιστημονικές πληροφορίες, για να ενισχύσουμε επιστημονικά την επιχειρηματολογία μας, όσον αφορά τη συμμετοχή μας σε μια συζήτηση που επιχειρεί να αμφισβητήσει ή να υποστηρίξει το μοναδικό χαρακτήρα και τις οικουμενικές διαστάσεις του ελληνικού πολιτισμού, αλλά και τη σχέση του Αλέξανδρου με αυτόν, είναι αυτή που πραγματοποιεί στην Κεντρική Ασία (Τουρκμενιστάν) ο Έλληνας αρχαιολόγος, ερευνητής στο Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Μόσχας, Βίκτωρ Σαριανίδης.

Ανασκαφή που αναπτύσσεται τα τελευταία σαράντα χρόνια και φέρνει στο φως αρχαιολογικά ευρήματα όλων των εποχών. Από την παλαιολιθική μέχρι τα χρόνια της όψιμης αρχαιότητας.

Ο ελληνικής καταγωγής αρχαιολόγος Β. Σαριανίδης στην έρημο του Καρακούμ (Τουρκμενία). Σύμφωνα με τον ίδιο, ορισμένα από τα ευρήματα της περιοχής (σφραγίδες, παραστάσεις, κ.ά. 2ης χιλιετίας π.Χ.), μπορούν να συσχετισθούν με αντίστοιχα αιγαιακά ευρήματα.

Εκείνο που συσχετίζει τις ανασκαφικές έρευνες του Σαριανίδη σε μια τόσο απομακρυσμένη, σχεδόν μυθική, περιοχή, με τα ενδιαφέροντα της σύγχρονης εθνικής μας σκέψης, που προσπαθεί να ανιχνεύσει την ουσία του ελληνικού πολιτισμού, δεν είναι μόνον τα επιμέρους εκπληκτικά ευρήματα.

Οι έρευνες στην Κεντρική Ασία και τα επιστημονικά συμπεράσματα που προκύπτουν από αυτές αποκαλύπτουν με αδιαμφισβήτητο τρόπο το ιστορικό δικαίωμα να μιλήσουμε για την οικουμενικότητα του ελληνικού πολιτισμού. Την οικουμενικότητα εκείνη που δεν την συνιστά απλώς η διασπορά των υλικών προϊόντων της ελληνικής σκέψης και δραστηριότητας σε μια μεγάλη έκταση του κόσμου, της Ανατολής ιδιαίτερα. Αναφέρομαι στην οικουμενικότητα εκείνη που εκδηλώνεται ως ένα δυναμικό σύστημα σχέσεων, οικονομικών και ιδεολογικών, πρακτικής και αλληλοεπηρεασμών.

Και μέσα στα πλαίσια αυτής της οικουμενικότητας πρέπει να ανιχνεύσουμε και να εκτιμήσουμε την ουσία του Ελληνικού, που δεν επιτρέπεται να την παγιεύουμε μέσα στις περιγραφές που προσδιορίζουν το «Αττικόν Κάλλος» και την «Αθηναϊκή Δημοκρατία». Η ουσία του Ελληνικού προσδιορίζεται ιστορικά από την ανάπτυξη των δυναμικών της στοιχείων, που την κίνηση και τη δημιουργική διασπορά τους είναι δυνατόν να

την παρακολουθήσουμε πλέον επιστημονικά από την απώτατη Προϊστορία.

Προϊστορία

Ο εκπληκτικός πλούτος των ανασκαφικών ερευνών του Σαριανίδη υποστηρίζει αναμφισβήτητα την προσπάθειά μας να εντάξουμε μέσα σ' αυτό το οικουμενικό πλαίσιο και την παρουσία του Μ. Αλεξάνδρου στην Ανατολή. Είναι λάθος να εκτιμάμε τις εκπληκτικές δράσεις του μεγάλου Μακεδόνα ως αποτέλεσμα μιας περιορισμένης στο χρόνο στρατιωτικής επιχειρήσεως και να περιγράφουμε τον Αλέξανδρο ως το υποκείμενο ενός στρατιωτικού άθλου ή το μοχλό μιας ασαφούς εκπολιτιστικής προσπάθειας. Εκτιμήσεις και περιγραφές, που τις πιο πολλές φορές δεν απομακρύνονται από το μυθολογικό υλικό, που προστίθεται αιώνες τώρα στον άνθρωπο και το έργο του, όπως ακριβώς προστίθενται τα παραμορφωτικά προσκτίσματα πάνω και δίπλα στα αυθεντικά μνημεία του παρελθόντος.

Ένας τρόπος, για να προσεγγίσουμε, να εκλογικεύσουμε και να ερμηνεύσουμε σωστά την παρουσία του Μ. Αλεξάνδρου στην Ανατολή, για να ερμηνεύσουμε την επιμονή του στην πραγματοποίηση της εκστρατείας και πιο πολύ να ερμηνεύσουμε τους τρόπους με τους οποίους δέχτηκε τον πολιτισμό των εθνών που κατέκτησε και επέβαλε παράλληλα στα έ-

θνη αυτά σημαντικά στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού. Για να καταλάβουμε, τέλος, πρώτοι εμείς, τη σημασία της παρουσίας του Μ.Α. στην ιστορία, πρέπει να ανατρέξουμε στις ρίζες του Ελληνικού, άρα και του Μακεδονικού, που είναι η προϊστορία. Εκεί θα βρούμε τα ίχνη της έναρξης μιας μεγάλης εκστρατείας. Θα αναγνωρίσουμε μέσα στο αρχαιολογικό υλικό τις πρώτες αιτίες της μεγάλης «κίνησης» προς την Ανατολή. Θα αναγνωρίσουμε, με άλλα λόγια, τον πλασμένο από την ελλαδική λάσπη της φτώχειας και του μεγαλείου δαίμονα, που έδειχνε κάθε τόσο το δρόμο της Δύσης προς την Ανατολή. Και μέσα σ' αυτό το ίδιο το υλικό θα αναγνωρίσουμε τις καταβολές του Έλληνα Αλεξάνδρου. Μεγάλο σύντροφο του ίδιου δαίμονα, της ίδιας ελλαδικής κίνησης.

Σχέσεις

Ο Σαρηγιαννίδης στο βιβλίο του για την Κεντρική Ασία (V.M. Masson and V.I. Sarianidi: Central Asia, Turkmenia before the Achaemenids) υπογραμμίζει: «Είναι πια βέβαιο και πέρα από κάθε αμφιβολία ότι οι λαοί που είχαν αναπτύξει τον πολιτισμό του Deitum (ο νεολιθικός πολιτισμός της Κεντρικής Ασίας) κράτησε σταθερά τις σχέσεις του με τους πρώτους πόρους γεωργούς της Εγγύς Ανατολής». Αξίζει, επίσης, να φέρουμε στο μυαλό μας τα αρχαιολογικά ευρήματα που οδήγησαν το λαμπρό μελετη-

τή της ελληνικής προϊστορίας, αείμνηστο Δ.Ρ. Θεοχάρη, να υπογραμμίσει τη σημασία των πολιτιστικών σχέσεων Ελλάδας και Εγγύς Ανατολής των προϊστορικών οικισμών του Αιγαίου, της Στερεάς Ελλάδας και της Θεσσαλίας.

Είμαστε, επομένως, σε θέση να αναζητήσουμε και να εντοπίσουμε τους άξονες πάνω στους οποίους κινήθηκαν τα γηγενή στοιχεία του ελληνικού προϊστορικού πολιτισμού μέσα στο φυσικό χρόνο. Μια αναζήτηση που μπορεί να φτάσει μέχρι τα χρόνια της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου, θεωρώντας την ως συνέχεια της κίνησης προς την Ανατολή και των σχέσεων μαζί της. Από την εποχή, δηλαδή, που οι προϊστορικοί γυρολόγοι φορείς των πρώτων εξειδικεύσεων και του πρώιμου καταμερισμού της δουλειάς, υπακούοντας στις αποφάσεις της προϊστορικής κοινότητας, ανέπτυξαν πολύ σημαντικό και εκπληκτικό σε έκταση και τόλμη νομαδισμό. Με τον τρόπο αυτό, μέσα από κοιλάδες που ένωναν την ηπειρωτική Ελλάδα με τα παράλια της Αδριατικής και νησιωτικούς δρόμους που έφερναν τα μικρά πλεούμενα των προϊστορικών μαστόρων και μικρεμπόρων από το Αιγαίο στα παράλια της Ανατολής, οργανώθηκαν οι πρώτες «εκστρατείες» των Ελλήνων. Οικονομικές ανταλλαγές και πολιτιστικές «συγκρούσεις» που προώθησαν τη μεγάλη όσμωση στο Αιγαίο, στη Μεσόγειο, στην Ανατολή.

Συνεχιστής

Διακοσμημένα κεραμικά, κοσμήματα, εργαλεία, πήλινα και πέτρινα ειδώλια υποστηρίζουν την άποψη αυτών των πολιτιστικών μεταβολισμών. Φωτίζουν και σχολιάζουν με άμεση και αντικειμενική τόλμη μια τέτοια ερευνητική πρόταση. Μια πρόταση που επιμένει να εντοπίσει ανάμεσα στα ίχνη που άφησαν οι γυρολόγοι του προϊστορικού πολιτισμού στην κίνησή τους προς την Ανατολή και εκείνα των σαρισσοφόρων που ακολουθούσαν τον Αλέξανδρο. Σε πορείες μοναχικές, επίμοχθες και θυμοφθόρες. Μέσα σε έθνη εχθρικά, όχι όμως βάρβαρα. Σε έθνη των οποίων ο πολιτισμός τους γοήτευσε τον Μεγάλο Αλέξανδρο. Γι' αυτό και φόρεσε τις φανταχτερές τους ενδυμασίες, διάλεξε από την άγρια και εχθρική Βακτρία τη Ρωξάνη για γυναίκα του. Εχτισε πόλεις, άφησε πίσω του τους βετεράνους Μακεδόνες να εξασφαλίσουν την κυριαρχία του. Κι αυτοί με τη σειρά τους άφησαν την ανάμνησή τους στους λαούς των περιοχών εκείνων. Ανάμνηση, που σιγά σιγά έγινε παραμύθι.

Το κακό είναι πως οι σύγχρονοι Έλληνες γοητεύτηκαν πιο πολύ από το παραμύθι και λιγότερο από την πραγματικότητα. Εχασαν την αλήθεια ανάμεσα στον Ισκαντέρ και τον Αλέξανδρο. Δεν μπόρεσαν να συνειδητοποιήσουν πόσο πιο μεγάλη είναι η σημασία να μελετάμε τον Αλέξανδρο ως θετικό ενεργούμενο της οικουμενικότητας του ελληνικού πολιτισμού και συνεχιστή της διαχρονικής κίνησής του προς την Ανατολή και όχι ως Ελληνομακεδόνα –όπως δυστυχώς γράφηκε– εκστρατευτή και εκπολιτιστή λαών πολιτισμένων!

Πήλινη Κεφαλή στρατιώτη σε φυσικό μέγεθος, από τα ευρήματα της Νύσας. 2ος αι. π.Χ.

Τμήμα τοιχογραφίας από τον στρογγυλό ναό της Νύσας. 2ος αι. π.Χ.

Ελληνιστικές πόλεις

Το πρότυπό τους ήταν οι πόλεις της Ελλάδας σε συνδυασμό με ανατολικά ήθη και έθιμα

Του **Δημήτρη Ι. Τσιμπουκίδη**

Ομότιμον καθηγητή και διδάκτορα Ιστορίας της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών

ΑΝ η έλευση των Ελλήνων στον ιστορικό στίβο σημαδεύει το κατώφλι του πολιτισμού, η εκστρατεία των Μακεδόνων και των άλλων Ελλήνων στην Ανατολή οροθετεί μια νέα εποχή, την Ελληνιστική (4ος-1ος αι. π.Χ.). Την περίοδο αυτή, οι δημιουργικές δυνάμεις των ελληνικών πόλεων μετατοπίστηκαν στον ανατολικό χώρο, διευρύνθηκε το σύστημα του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας, εμφανίστηκαν τα ελληνιστικά κράτη κι ένας νέος πολιτισμός, που ήταν η σύνθεση του ελληνικού και ανατολικού.

Ελληνιστική πόλη

Η ακμή της εποχής φαίνεται στις πόλεις που ιδρύθηκαν στην Ανατολή και αποτέλεσαν το βάθρο των ελληνιστικών κρατών. Οι εκτάσεις της Ασίας μπορούσαν να αξιοποιηθούν μόνο με την ίδρυση νέων πόλεων. Αρχικά, με τη συνένωση μερικών οικισμών σχηματιζόταν το κέντρο της πόλης, κάτι που σημειώθηκε στον ελλαδικό χώρο την κλασική περίοδο. Για την ίδρυση της πόλης, σημασία είχε ο γεωγραφικός περίγυρος, ιδιαίτερα η ανωμαλία του εδάφους για την άνετη ανέγερση κάστρων, πύργων και την αξιοποίηση γενικά αμυντικών οχυρών που επέτρεπαν την απόκρουση εχθρικής επίθεσης.

Η ρύθμιση των δικαιωμάτων του πολίτη είχε σχέση με την οργάνωση της ζωής των πόλεων. Ο συσχετισμός αυτός παρακολουθείται στον ορισμό της έννοιας **ελληνιστική πόλη**, που συνδύαζε τα βασικά στοιχεία της ελληνικής πόλης και τα ανατολικά ήθη και έθιμα. Ανάμεσα στα βασικά επιτεύγματά της, ιδιαίτερα την περίοδο των Σελευκιδών και Πάρθων, ήταν οι δημοκρατικοί θεσμοί, η γλώσσα, η αρχιτεκτονική, η διάδοση της θρησκευτικής λατρείας. Το κοινωνικό κέντρο της πόλης είχε συνήθως αγορά, βουλή, ναό, γυμνάσιο, θέατρο, ωδείο, παλαίστρα. Οι πηγές κάνουν λόγο για συστήματα υδροδότησης και αποχέτευσης. Αυτό φαίνεται από τα ερείπια της Εκατόμυλου, όπου οι πολεοδόμοι έκαναν ακόμη προσπάθεια να αξιοποιήσουν τον κεντρικό χώρο με την αγροτική περιφέρεια.

Θεομοί

Την περίοδο αυτή, αναφέρονται αλλαγές και στις παλιές πόλεις, που ισχυροποίησαν τον μηχανισμό της πολιτικής εξουσίας του δήμου με τη θέσπιση νέων νόμων δίνοντας τη δυ-

Ρυτό από τη Νύσσα της Παρθίας. Βρέθηκε σε ανασκαφές το 1948. Αγία Πετρούπολη, Μουσείο Ερμιτάζ.

νατότητα στους πολίτες να κάνουν διάλογο και να ελέγχουν τη δημόσια διοίκηση. Έτσι, η οργανωτική διάρθρωση της πόλης ήταν ο καλύτερος τρόπος συνένωσης των πολιτών. Ο εκπρόσωπος του μονάρχη συνδύαζε συνήθως τα καθήκοντα του στρατη-

γού και του επιστάτη της πόλης (επί δύο αιώνες στρατηγοί και επιστάτες φέρουν ελληνικά ονόματα). Η λαϊκή συνέλευση και οι δικαστικές αρχές είχαν και την ευθύνη για την προστασία του πολιτεύματος.

Θέσμια κλασικής πόλης είχαν οι

Δούρα Ευρωπός, Η Σελεύκεια του Τίγρη, η Σελεύκεια της Αυλαίας, Η Κτησιφών της Βαβυλωνίας, οι Σάρδεις, η Τύρος, όπου η Εκκλησία του Δήμου εκπροσωπούσε τους πολίτες στα πλαίσια της μοναρχικής δομής του πολιτεύματος. Σε άλλες πόλεις

(Κτησιφών, Κάροι Μεσοποταμίας), οι ανασκαφές έφεραν στο φως εφηβεία, όπου υπήρχε ο θεσμός του εφηβάρχη και αγορανόμου. Όλα αυτά, βέβαια, μέσα στα πλαίσια των γνωστών αρνητικών πλευρών που είχε το καθεστώς της εξάρτησης ορισμένων κατηγοριών του πληθυσμού (οι δούλοι, οι γυναίκες και μερικές εξαρτημένες φυλές δεν είχαν δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική ζωή).

Αν κρίνουμε από την Αντιόχεια Εδεσσας (Συρία), μερικές πόλεις διαιρούνταν σε φυλές, κατά το πρότυπο της κλασικής Αθήνας, όπου υπήρχε ο θεσμός του στρατηγού με την ιδιότητα του αιρετού άρχοντα.

Εσκεμμένος διαχωρισμός

Η δυναστεία των Σελευκιδών χαρακτηρίζεται από τις γραπτές πηγές ως κράτος Ελλήνων, οι δε πόλεις ως «Ελληνίδες». Τον τελευταίο αιώνα, μερικοί ιστορικοί προσπάθησαν να αποδείξουν ότι οι περισσότερες πόλεις ιδρύθηκαν από Μακεδόνες και όχι Ελληνες. Τη διαχωριστική αυτή γραμμή θέτουν πιο έντονα και τώρα με επιχειρηματολογία, που έχει φανερά πολιτικό, συγκυριακό χαρακτήρα.

Η παράδοση λέει ότι οι Μακεδόνες και οι άλλοι Ελληνες ζούσαν μαζί και είχαν τα ίδια δικαιώματα. Η τάση των αρχαίων πηγών (την οποία επικαλούνται μερικοί σύγχρονοι ιστορικοί), να σημειώνουν ποιες πόλεις ιδρύθηκαν από Μακεδόνες ή Ελληνες δεν είχε φυλετικό υπόβαθρο, αλλά μόνον πολιτιστικό, αν παρθεί υπόψη ότι ο μακεδονικός πολιτισμός βρισκόταν σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με τον αθηναϊκό. Ακόμη και οι πόλεις που ιδρύθηκαν από τον Αλέξανδρο, όπως η Χάραξ, που πήρε αργότερα το όνομα Πέλλα προς τιμήν της γενέτειράς του, η πόλη Ιχναί (Μεσοποταμία) χαρακτηρίζονται από τις πηγές ως «Ελληνίδες πόλεις Μακεδόνων κτίσμα». Οι ελληνικοί θεσμοί μεταλαμπαδεύτηκαν στα ενδότερα της Ασίας, ιδιαίτερα στις περιοχές: Αρια, Μαργιανή, Σογδιανή, Αραχωσία, Βακτριανή, όπου ιδρύθηκαν αρκετές πόλεις, όπως η Αλεξάνδρεια, Αρτακένα και Αχαΐα (περιοχή Αρίας), η Προφθασία (πρωτεύουσα της Δραγιανής) και η Αλεξάνδρεια της Αραχωσίας, η αρχαία Νύσα και η Εκατόμυλος (Παρθία).

Οι πόλεις που ίδρυσε ο Αλέξανδρος είχαν από την πρώτη στιγμή ελληνικά θέσμοι και επί διαδόχων έγιναν πολιτιστικά κέντρα, όπως: Αλεξάνδρεια Εσχάτη, Αλεξάνδρεια του Οξου, Αλεξάνδρεια Καυκασιανή, Αλεξάνδρεια Βακτριανής. Επί Σελευκιδών, στις Αλεξάνδρειες αυτές οι ελληνικοί θεσμοί διευρύνθηκαν. Το ίδιο και στη μακρινή Ινδία, στις πόλεις Αλεξάνδρεια επί Πώρω (Νίκαια), Αλεξάνδρεια επί Βουκεφάλω ιππω, Ραμβακία κ.ά.

Γλώσσα

Η ζωντανή γλώσσα στις περισσότερες ελληνιστικές πόλεις ήταν η λεγόμενη **κοινή**, που έγινε μέσον επικοινωνίας των λαών. Οι πάπυροι της ελληνιστικής εποχής είναι στην ελληνική κοινή. Πολλοί λόγιοι άρχισαν να γράφουν στα ελληνικά: ο Μα-

νέθων έγραψε την ιστορία της Αιγύπτου, ο Βαβυλώνιος Βηρωσός τα «Χαλδαϊκά» για την ιστορία της Βαβυλωνίας, ο Φιλόστρατος Β' έγραψε για τη διάδοση της ελληνικής κοινής στην Καππαδοκία. Οι πληθυσμοί της Δούρα, της Σελεύκειας του Τίγρη, των Σάρδεων και της Τύρου μιλούσαν ελληνικά. Στις πόλεις αυτές, μερικοί κανόνες που άρχισαν να παίρνουν τη θέση των παλαιών ηθών και εθίμων γράφονταν στην ελληνική κοινή. Οι ανασκαφές στην πόλη Αραχωτή Κανταχάρ έδωσαν δύο έδικτα διατάγματα του αυτοκράτορα Ασόκα, 3ος αι. π.Χ., που είναι στην ελληνική κοινή και στην αραμαϊκή. Ο Ασόκα απευθύνεται στους υπηκόους του ταυτόχρονα σε δύο γλώσσες, πριν απ' όλα γιατί εδώ ζούσαν Ελληνες και, ακόμη, ίσως, γιατί ήθελε να εκκλαϊκεύσει στο κράτος του τις βουδιστικές αρχές.

Το έδικτο αυτό σκαλίστηκε στα τέλη του 3ου αι. π.Χ., 75 χρόνια μετά το θάνατο του Αλέξανδρου. Ορισμένες πηγές κάνουν λόγο για τη νομοθεσία του Ασόκα, που αναφέρεται στην κοινωνική ζωή και συμπεριφορά των πολιτών. Η νομοθεσία συντέλεσε στη διεύρυνση των εμπορικών ανταλλαγών και της γεωργίας, προβλέποντας μέτρα για την υδροδότηση περιοχών και την αποτροπή πλημμυρών με βάση τα ελληνικά πολεοδομικά σχέδια της εποχής, πράγμα που δεν αποκλείει την εκδοχή συγγραφής της ασόκειας νομοθεσίας και στην ελληνική κοινή.

Μια μερίδα του πληθυσμού ήξερε τα έργα των Ελλήνων τραγικών. Ορισμένοι αποστήθιζαν και απαγγελναν αποσπάσματα από το έργο του Σοφοκλή, που αναφερόταν στις περιοχές του Ευξείνου και στις ελληνικές πόλεις-αποικίες. Ακόμη ανέβαζαν συχνά στη σκηνή ελληνικές τραγωδίες.

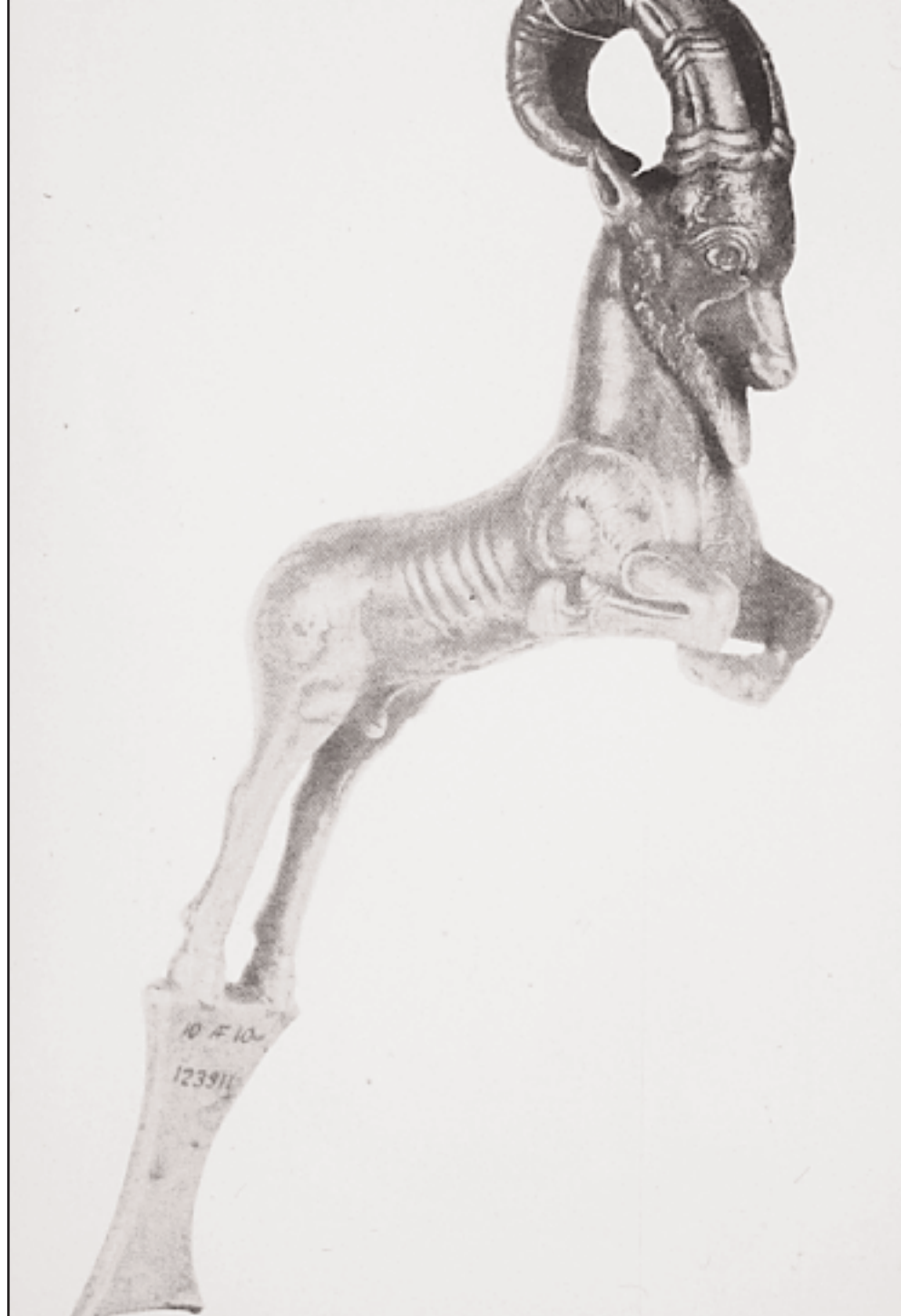
Αρα, το φαινόμενο αυτό ήταν ίσως διαδομένο και σε άλλες περιοχές. Οι Αρμένιοι μιλούσαν την ελληνική κοινή από τον 3ο αι. π.Χ. Επί Τιριδάτη Γ' στήθηκε ένα επιβλητικό μνημείο στο Γκάρνι, που ο ίδιος χάραξε με ελληνικά γράμματα. Ο Αρταβάζδης Β' έγραψε τραγωδίες στα ελληνικά, κι όταν συναντήθηκε με τον Ορόδη της Παρθίας σε ένα συμπόσιο άκουσαν στίχους από τις «Βάκχες» του Ευριπίδη. Στα ευρήματα της πόλης Αι-Χανούμ στο Αφγανιστάν φαίνεται πως η ιδεολογία και ο ελληνικός τρόπος ζωής μεταλαμπαδεύονταν στις ελληνιστικές πόλεις⁽¹⁾

Εξωτερική ακμή

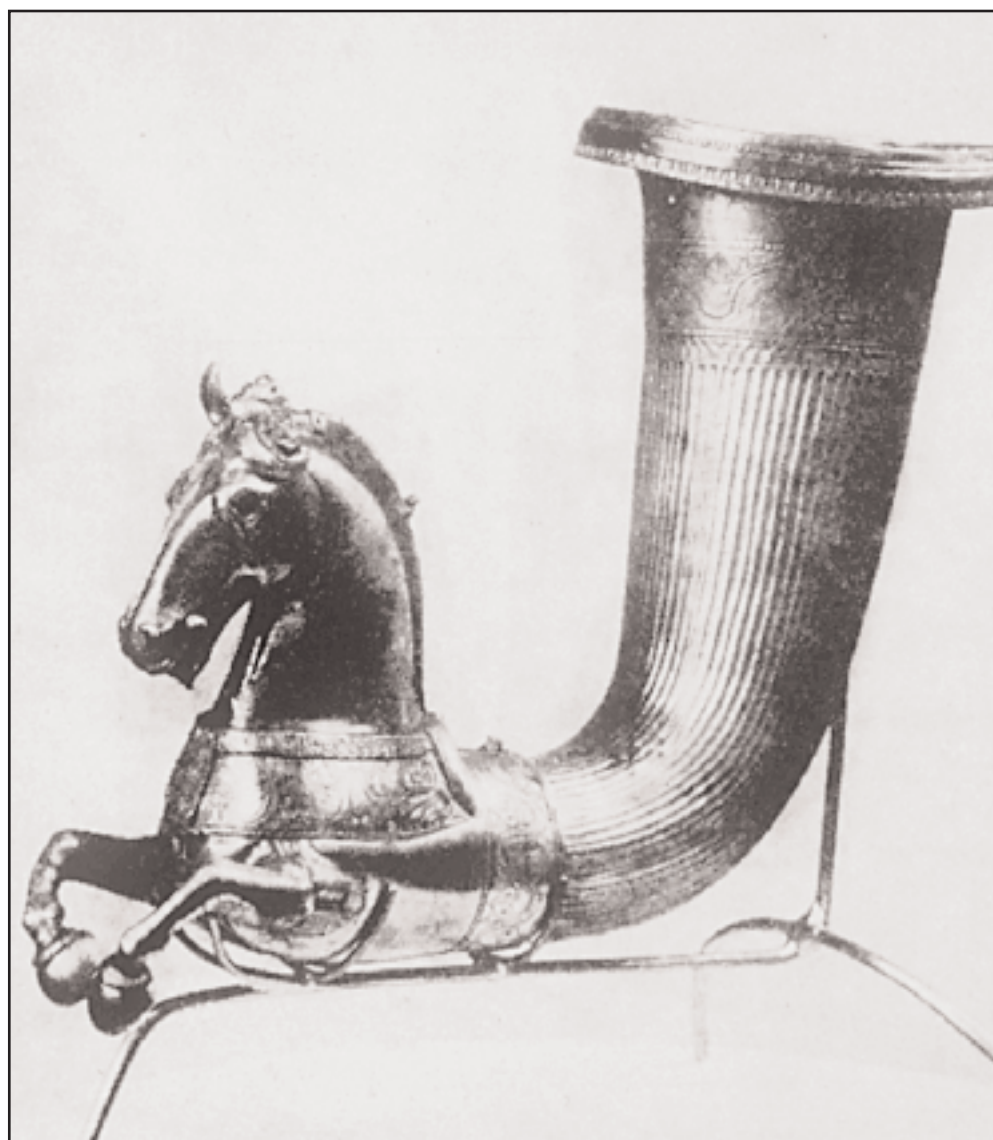
Η γνωστή ρήση του περασμένου αιώνα, ότι το ανώτατο σημείο εσωτερικής άνθησης της Ελλάδας συμπίπτει με την εποχή του Περικλή και το ανώτατο σημείο της εξωτερικής ακμής συμπίπτει με την εποχή του Αλέξανδρου, επιβεβαιώνεται διαρκώς από τις ιστορικές και αρχαιολογικές έρευνες.

Σημείωση

(1) Για την αλληλεπίδραση του ελληνικού και ανατολικού πολιτισμού. Βλ.: **R. Martin**. *L'urbanisme dans la Grece antique*. Paris. 1956. **D. Tsibukidis**. *Greco-Hellenistic Philosophical Thought in the Writing of Abu Raikhan Biruni*. - *Information Bulletin UNESCO*, N 5, 1983. **Του ίδιου**: *Οι Ελληνες στην Ανατολή*. Αθήνα 1980.

Από τον θησαυρό του ποταμού Οξο. Χερούλι αργυρού δοχείου. Βρετανικό Μουσείο (πάνω). Ρυτό της Βακτριανής. Αργυρος. Αγία Πετρούπολη, Μουσείο Ερμιτάζ (κάτω).

Ο στρογγυλός ναός της Νύσας, της παλιάς πρωτεύουσας της Παρθίας, όπου εντυπωσιακά μνημεία της αρχιτεκτονικής, χωνεμένα με την τοπική παράδοση διατηρούν στοιχεία της ελληνιστικής περιόδου μέχρι και τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες.

Ο Αλέξανδρος στην Ασία

Πήλινο άγαλμα σε φυσικό μέγεθος από τις ανασκαφές στην αρχαία Νύσα (Τουρκμενία).

Ο απόηχος της παρουσίας του όπως καταγράφηκε στις παραδόσεις των λαών της Ανατολής

Της **Χρυσούλας Σατσόγλου - Παλιαδέλη**

Επ. Καθηγήτριας Κλασικής Αρχαιολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΟΠΩΣ κι αν προσεγγίσουμε την εκστρατεία του Αλέξανδρου, όπως κι αν ερμηνεύσουμε τις μαρτυρίες των αρχαίων πηγών για τους λόγους σύλληψης και τους τρόπους υλοποίησης της εκπληκτικής πορείας του προς την Ανατολή, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την εικόνα με την οποία πέρασε ο Αλέξανδρος στις παραδόσεις των λαών, που υπέστησαν τις επιπτώσεις της εκστρατείας του, σε μέρη όπου εξακολουθούν, ακόμη και σήμερα, να δίνουν, φθογγικά παραλλαγμένο, το όνομά του.

Οι ιστορίες για τη ζωή και τη δράση του και η μυθοπλαστική αντίληψη των λαϊκών αναγνώσμάτων για την καταγωγή και τις πράξεις του στην Αίγυπτο και την Ασία έπαιξαν προφανώς σημαντικό ρόλο σ' αυτή την υπεράνθρωπη διάσταση, που πήρε στα μάτια των λαών, το σύντομο πέρασμά του από τον κόσμο. Όμως, ο απόηχος της παρουσίας του Αλέξανδρου στην Ανατολή μέχρι τις μέρες μας είναι ένα δεδομένο που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, όποιος κι αν είναι ο χαρακτηρισμός που σηματοδοτεί την εκστρατεία του.

Κατακτητής ή «εκπολιτιστής», ρομαντικός ταξιδευτής ή «σφαγέας

των λαών», ο Αλέξανδρος δεν είναι άγνωστος στην Ανατολή. Δεν είναι καν ξένος. Είναι ίσως μυθικότερος, στην αρχέγονη μήτρα των μύθων και λιγότερο «απομυθοποιημένος» απ' ό,τι στη γη που τον γέννησε και τον έστειλε για να συναντήσει την αδέκαστη ιστορία του.

Η εκστρατεία

Η εκστρατεία του Αλέξανδρου στην Ανατολή διήρκεσε έντεκα μόλις χρόνια: από τον Μάιο του 334 π.Χ., που εισέβαλε στην Ασία, μέχρι τον Ιούνιο του 323 π.Χ. που πέθανε στη Βαβυλώνα. Στην πρώτη φάση (334-330 π.Χ.), καταλύθηκαν τα κέντρα της αχανούς περσικής αυτοκρατορίας και κατακτήθηκαν οι δυτικές σατραπείες της (Μ. Ασία, Κιλικία, Φοινίκη, Συρία, Παλαιστίνη, Αίγυπτος, Μεσοποταμία, Μηδία). Στη δεύτερη φάση (330-326 π.Χ.) τέθηκαν υπό τον έλεγχο των Ελλήνων οι βορειοανατολικές επαρχίες (Υρκανία, Παρθία, Αρεία, Δραγγιανή, Αραχωσία, Βακτρία, Μαργιανή, Σογδιανή). Στην τρίτη φάση (326-323 π.Χ.) ο Αλέξανδρος παίρνει το δρόμο της επιστροφής και κατακτώντας τη Γεδροσία και την Καρμανία, στα βόρεια παράλια του Ινδικού Ωκεανού και του Περσικού Κόλπου, φθάνει νεκρός στη Βαβυλώνα.

Ο στρατός του, πλαισιωμένος από

ένα εντυπωσιακό επιτελείο ανθρώπων της γνώσης, κινήθηκε σε μια τεράστια γεωγραφική έκταση: από την άσση της Siwah στα νοτιοδυτικά μέχρι την Αλεξάνδρεια Εσχάτη (σημερινό Χοτζάντ) και τον Υφαση ποταμό στα βορειοανατολικά. Αντιμέτωπος με οργανωμένα στρατεύματα και εμπειροπόλεμους νομάδες, διέσχισε με εκπληκτική ταχύτητα μεγάλους ορεινούς όγκους και ορμητικούς ποταμούς, χτίζοντας πόλεις και οχυρά, θέτοντας έτσι τις βάσεις για τη δημιουργία του ελληνιστικού πολιτισμού της Ανατολής.

Βασιλεύς της Ασίας

Ο Αλέξανδρος διατήρησε τη διοίκηση του περσικού κράτους, που κατέλυσε, αξιοποιώντας σε θέσεις - κλειδιά τους σατράπες που υπέταξε. Κι αυτό μάλλον ενόχλησε τους Μακεδόνες του. Ως βασιλεύς της Ασίας αποδέχθηκε (ίσως και να απόλαυσε) την «προσκύνηση», που άρμοζε στον Μεγάλο Βασιλέα, αλλά υποχώρησε, όπως έπρεπε, στον αρχηγό των Μακεδόνων, στη θέληση των στρατιωτών του να πάρει το δρόμο της επιστροφής, ενώ ο ίδιος ήθελε να συνεχίσει ανατολικότερα.

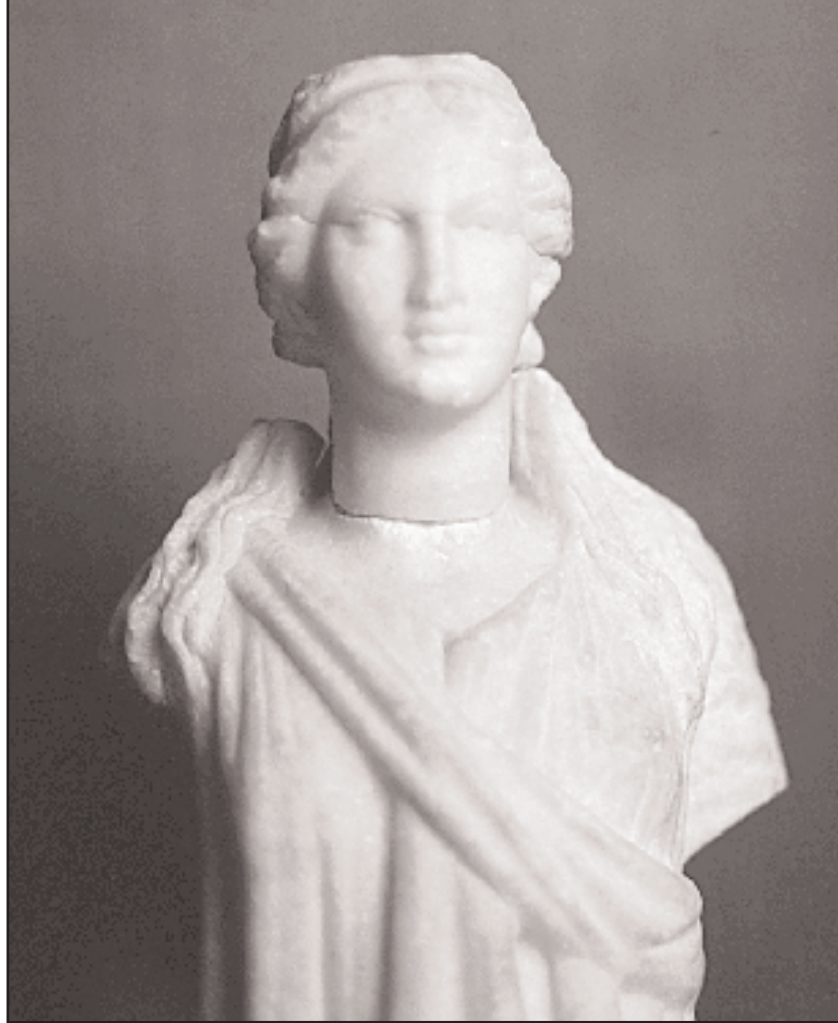
Τίμησε μεγαλόψυχα τους άρχοντες που του αντιστάθηκαν, αλλά τιμώρησε βίαια λαούς που επαναστάτησαν. Φέρθηκε σκληρά κι άδικα ίσως σε πιστούς του συντρόφους, αλλά σεβάστηκε τους πάτριους νόμους, τους όρους της συμμαχίας με τις ελληνικές πόλεις και το περσικό δίκαιο, όταν χρειάστηκε να αντιμετωπίσει συνωμότες, προδοτικές ενέργειες ή τη δολοφονία του Δαρείου από τον Βήσσο.

Στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας, του Αφγανιστάν και του βόρειου Πακιστάν, ο Αλέξανδρος παρέμεινε για τέσσερα χρόνια, από τον Μάιο του 330 μέχρι τον Μάιο του 326 π.Χ., όταν μετά τη νικηφόρο εκστρατεία κατά του Πύρου, στην ανατολική όχθη του Υδάση ποταμού, και την άρνηση των στρατιωτών του να συνεχίσουν ανατολικότερα, πέρα από τον Υφαση ποταμό, έσπασε βωμούς στους θεούς και πήρε το δρόμο της επιστροφής.

Κατά τη διάρκεια της τετραετίας αυτής, ο Αλέξανδρος αντιμετώπισε τις μεγαλύτερες δυσκολίες της εκστρατείας του. Επρεπε να υποτάξει νομάδες σχεδόν ανεξάρτητους από την περσική επιβολή, που συνθησιμμένοι σε «ανταρτοπόλεμο» απαιτούσαν μίαν εντελώς διαφορετική πολεμική τακτική. Επρεπε να διασφαλίσει τα βόρεια σύνορα της περιοχής ανατολικά από την Κασπία και νοτιοανατολικά από την Αράλη, από τις επιδρομές των λαών της στέπας. Επρεπε να διασχίσει ορεινούς όγκους με αντίξοες καιρικές συνθήκες, μέχρι να φθάσει στα Τάξιλα και τον Ινδό.

Εχτισε με εκπληκτική ταχύτητα πόλεις σ' ολόκληρη αυτή την περιοχή και εγκατέστησε εκεί βετεράνους πολεμιστές του, δημιουργώντας έτσι την υποδομή για τα βασίλεια της Παρθίας και της Βακτριανής, που διατήρησαν για τους επόμενους αιώνες την ελληνιστική παράδοση στην τέχνη και τον πολιτισμό.

Τα αρχαιολογικά ευρήματα της ε-

Μαρμάρινο άγαλμα κόρης. Βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Ασχαμπάντ (πρωτεύουσα της Τουρκμενίας).

κτεταμένης αυτής περιοχής δεν είναι ευρύτερα γνωστά, και από τις πόλεις που ίδρυσε ο Αλέξανδρος λίγες έχουν βεβαιωμένα ταυτιστεί με εντοπισμένες αρχαιολογικές θέσεις.

Τα περισσότερα μνημεία που σχετίζονται με την ελληνική παρουσία, στην περιοχή, ανάγονται στα χρόνια μετά τον Αλέξανδρο, στον 3ο και τον 2ο προχριστιανικό αιώνα, σε μια εποχή δηλαδή κατά την οποία η ελληνιστική παράδοση είναι ακόμη κοντά στα ελληνικά πρότυπα.

Μαρμάρινα αγάλματα θεών του ελληνικού πανθέου, πήλινα αγάλματα θνητών και εντυπωσιακά ελεφαντοστάεινα λατρευτικά σκεύη με παραστάσεις του ελληνικού δωδεκαθέου από την παλιά πρωτεύουσα της Παρθίας, τη Νύσα, αποτελούν, μαζί με τις επιγραφές και το πλήθος των νομισμάτων των Ελληνοβακτριανών βασιλέων, τα αρχαιολογικά δεδομένα για την έντονη παρουσία του ελληνικού στοιχείου στην περιοχή αυτή της Ασίας, κατά τη διάρκεια των τελευταίων προχριστιανικών αιώνων. Εντυπωσιακά μνημεία της αρχιτεκτονικής, χωνεμένα με την τοπική παράδοση, διατηρούν στοιχεία της Ελληνιστικής Περιόδου μέχρι και τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες.

Εσωτερική συγγένεια

Στους αιώνες που ακολούθησαν, οι δεσμοί με τα ελληνικά πολιτιστικά στοιχεία χαλάρωσαν. Και ίσως τα ευρήματα αυτά να παρέμεναν οι μοναδικοί μάρτυρες ενός άλλου παρελθόντος, αν στην ιστορική μνήμη των λαών της περιοχής αυτής δεν διατηρούνταν στοιχεία μιας εσωτερικής συγγένειας με τους Έλληνες, που είναι φανερή μέχρι τις μέρες μας.

Αποτελεί αντικείμενο ειδικής και πολυεπίπεδης έρευνας η μελέτη μικρών φυλετικών ομάδων στην ευρύτερη αυτή περιοχή, που ξεκομμένες,

τερο ποσοστό τους, ειδωλόλατρες μέχρι και τον περασμένο αιώνα, οι κάτοικοι της περιοχής του Chitral διαφέρουν από τους άλλους. Κυρίως, γιατί οι ίδιοι νιώθουν διαφορετικοί, στη γλώσσα, στα έθιμα και στα απομεινάρια μιας πανάρχαιας θρησκείας με ιδιόμορφο τελετουργικό και γοητευτικές προκαταλήψεις, που κίνησαν την περιέργεια όσων επισκέφθηκαν από τον περασμένο κιόλας αιώνα την περιοχή.

Ακόμη και του Ράντγιαντ Κίπλινγκ, που το 1898 χρησιμοποιεί ακριβώς αυτή την περιοχή, το Καφριστάν, ως σκηνικό μιας από τις ιστορίες του (Ρ. Κίπλινγκ: «Ο άνθρωπος που θα γινόταν βασιλιάς και άλλες πέντε ιστορίες», Εκδόσεις «Αγγρα», 1988).

Ευφυής επιλογή

Ποια είναι η σχέση τους με το πέρασμα του Αλέξανδρου και όσων άφησε πίσω του, γιατί οι μουσουλμάνοι τους ονομάζουν Kafiri (απίστους), γιατί δεν αφομοιώθηκαν ομαλά από τον μουσουλμανικό περίγυρο, είναι ερωτήματα που μόνον η διεπιστημονική έρευνα μπορεί ενδεχομένως να απαντήσει σ' αυτά.

Ωστόσο, αν η ιστορική μνήμη αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο και το βαθύτερο νόημα της ιστορικής πράξης, ο Αλέξανδρος στην Ανατολή αποκτά μίαν άλλη, σχεδόν διδακτική, για το παρόν μας, διάσταση: η ευφυής πολιτική του επιλογή να σεβαστεί τα ήθη, τους θεσμούς και τα έθιμα των λαών που υπέταξε, φαίνεται πως αποτυπώθηκε θετικά στην ιστορική μνήμη.

Οποίες επομένως κι αν ήταν οι αληθινές του προθέσεις, το αποτέλεσμα, όπως καταγράφηκε στις παραδόσεις των λαών της Ανατολής, κυρίως όμως στα πολιτισμικά στοιχεία που αφομοιώθηκαν ανά τους αιώνες που ακολούθησαν το περάσμά του, δικαίωσε τις επιλογές του.

Ρυτό της Νύσας όπου απεικονίζεται η Αρτεμις. Στην επιγραφή διαβάζουμε ΕΣΤΙΑΣ. Είναι ένα από τα εντυπωσιακά ελεφαντοστάεινα λατρευτικά σκεύη, με παραστάσεις του Ελληνικού Δωδεκαθέου, που βρέθηκαν στη Νύσα και αποτελούν, μαζί με τις επιγραφές και το πλήθος των νομισμάτων των Ελληνοβακτριανών βασιλέων, τα αρχαιολογικά δεδομένα για την έντονη παρουσία του ελληνικού στοιχείου στην περιοχή αυτή της Ασίας, στη διάρκεια των τελευταίων προχριστιανικών αιώνων.

Το νεκροταφείο του Νοχούρ, όπου στις επιτύμβιες στήλες τοποθετούνται κέρατα κριαριών. Πρόκειται για μια ταφική συνήθεια μοναδική όχι μόνο για την Τουρκμενία, αλλά για όλη τη χώρα. Οι ξύλινες κολόνες ιωνικού ρυθμού στα σπίτια του μέλη του ελληνικού κινηματογραφικού συνεργείου. Ανάλογη ήταν η έκπληξη των Νοχουριτών όταν αντίκρισαν εικόνες του Ερεχθείου σε βιβλία του συνεργείου. «Οι κολόνες αυτές

Είμαστε παιδιά του Αλέξανδρου

Δηλώνουν οι Νοχουρίτες στα σύνορα
της Τουρκμενίας με την Περσία

Του Νίκου Αναγνωστόπουλου

Σκηνοθέτη

ΣΤΑ ΝΟΤΙΑ σύνορα του Τουρκμενιστάν με την Περσία, στην κοιλάδα του ποταμού Σουμπάρ, είναι κτισμένα τα 18 χωριά των Νοχουρλί. Η οροθέτηση της συνοριακής γραμμής το 1988 διαίρεσε τους Νοχουρλί σε δύο κομμάτια. Επτά χωριά είναι σήμερα στο έδαφος της Περσίας αποκομμένα από την ιστορική τους κοιτίδα, το Νοχούρ, που σύμφωνα με τις ντόπιες παραδόσεις κτίστηκε πρώτο από τραυματισμένους στρατιώτες του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Πεποίθηση βαθιά ριζωμένη στην πλειοψηφία των κατοίκων που πιστεύουν ότι δεν έχουν καμία φυλετι-

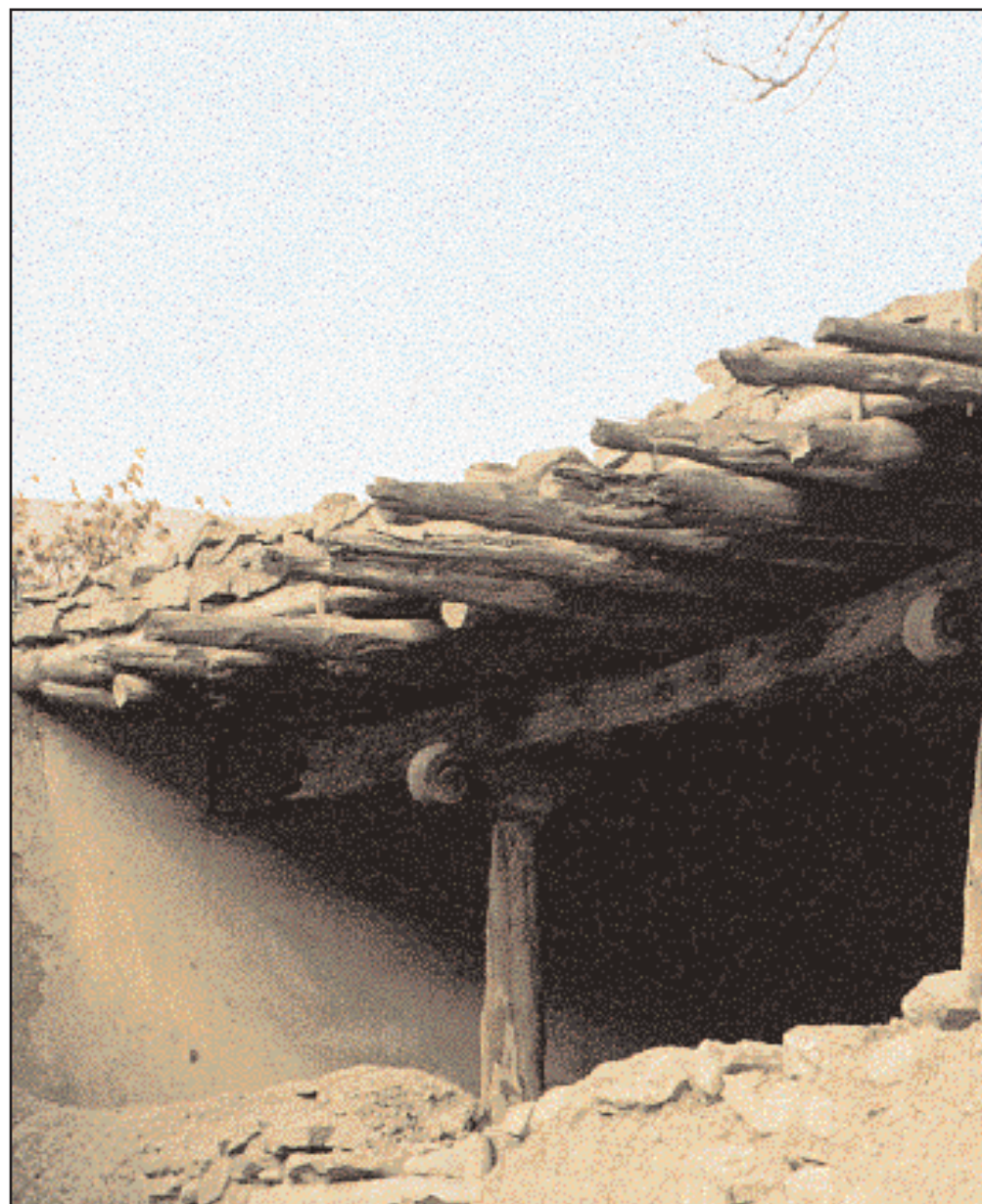
κή και πολιτισμική σχέση με τους σύγχρονους Τουρκμένιους.

Ισκεντέρ Ζουλκαρνέν

Οι Νοχουρίτες (περίπου 60.000 και στις δύο πλευρές των συνόρων) θεωρούν τους εαυτούς τους παιδιά του Ισκεντέρ Ζουλκαρνέν, δηλαδή του Αλέξανδρου του Δικέρατου. «...Φανταζόμαστε τον Αλέξανδρο τον Μακεδόνα σαν πατέρα και πιστεύουμε ότι στην Ελλάδα είναι οι συγγενείς μας...», δήλωσε ο Σεϊτιούρ, κάτοικος του Νοχούρ.

Παρά την άρνηση των τουρκμενικών αρχών να επιτρέψουν στο κινηματογραφικό συνεργείο μας να φτάσει εκεί, τελικά σταθήκαμε τυχεροί.

Συνέχεια στην 18η σελίδα

την Κεντρική Ασία, μέσα από την οποία οι Νοχουρίτες
Νοχούρ, ήταν το πρώτο πράγμα που εντυπωσίασε τα
ς είναι δικές μας» αναφώνησαν (κάτω).

«Έτσι τα βρήκαμε από τους προγόνους μας, αυτά μας διηγήθηκαν οι γέροντες και ελπίζουμε να τα διηγηθούμε στα παιδιά
μας». Αυτή την απάντηση δίνουν οι Νοχουρίτες όταν καλούνται να δικαιολογήσουν τη βαθιά πεποίθησή τους ότι είναι από-
γονοί του Μ. Αλεξάνδρου. Στις φωτογραφίες παιδιά και γέροντες του Νοχούρ.

«Ο Μ. Αλέξανδρος ξεκίνησε από την Ελλάδα και κατέκτησε όλη την Ασία. Στα μέρη μας άφησε τους τραυματισμένους στρατιώτες του. Από αυτούς γεννήθηκε το γένος το δικό μας. Είστε παιδιά του Αλέξανδρου του Μακεδόνα, είστε παιδιά του Ισκεντέρ Ζουλκαρνέιν». Απόσπασμα από το ντοκιμαντέρ «Στα πρόσωπα της Ανατολής κοιμάται ο χρόνος», όπου ο δάσκαλος του χωριού Νοχούρ μεταφέρει στους μαθητές του την προφορική ιστορία του τόπου.

Συνέχεια από την 16η σελίδα

Ο οδηγός μας ήταν Νοχουρίτης και ανάμεσά μας δημιουργήθηκε ένας ιδιαίτερος δεσμός, που η δυναμική του μπορούσε να υπερβεί κάθε εμπόδιο. Μετά ένα πολύωρο ταξίδι στην αφιλόξενη οροσειρά του Κόπετ-Νταγκ το αυτοκίνητο μπήκε σ' ένα φαράγγι, όπου ο δρόμος έμοιαζε περισσότερο με πυθμένα ορμητικού χειμάρρου. Στο τέλος του φάνηκαν τα πρώτα σπίτια του Νοχούρ, πέτρινα και αμφιθεατρικά κτισμένα στην κοιλάδα. Είχαμε την εντύπωση ότι μπαίναμε σ' ένα πανίσχυρο και πανάρχαιο –αλλά ξεχασμένο από τους θεούς– κάστρο.

Κολόνες ιωνικού ρυθμού

Στο χωριό, το πρώτο πράγμα που τράβηξε την προσοχή μας ήταν τα χαγιάτια των σπιτιών, όπου τις σκεπές στηρίζουν σκαλιστές ξύλινες κολόνες ιωνικού ρυθμού. Οι περισσότερες κολόνες, τα παράθυρα των σπιτιών και οι αυλόπορτες, σε αντίθεση με τα χωριά των Τουρκμενίων, είναι βαμμένα σε τόνους του μπλε, πράγμα αδιανόητο αφού για τους μουσουλμάνους το μπλε χρώμα συμβολίζει το πένθος. Άλλη ιδιομορφία του χωριού, το νεκροταφείο του όπου οι επιτύμβιες στήλες έχουν καρφωμένα στην κορυφή τους κέρατα κριαριού. Πρόκειται για μια ταφική συνήθεια μοναδική όχι μόνο για την Τουρκμενία αλλά για όλη την Κεντρική Ασία, μέσα από την οποία οι Νοχουρίτες θέλουν ενδεχομένως να δηλώσουν την καταγωγή τους από τον Ισκεντέρ Ζουλκαρνέιν.

Ιερή κληρονομιά

Στο σχολείο του χωριού, όπου μας κάλεσε ο δάσκαλος, είχαμε την ευ-

καιρία να παρακολουθήσουμε μαζί με τους μαθητές του την ιστορία του Νοχούρ. Ιστορία προφορική που παραδίδεται από γενιά σε γενιά, αιώνες τώρα, σαν μια ιερή κληρονομιά, σαν ένα παράξενο καθήκον. «Ο Μ. Αλέξανδρος ξεκίνησε από την Ελλάδα και κατέκτησε όλη την Ασία. Στα μέρη μας άφησε τους τραυματισμένους στρατιώτες του, από αυτούς γεννήθηκε το γένος το δικό μας. Είστε παιδιά του Αλέξανδρου του Μακεδόνα, είστε παιδιά του Ισκεντέρ Ζουλκαρνέιν».

Οι γέροντες Νοχουρίτες λένε ότι ακόμα και σήμερα αν κοιτάξεις με προσοχή τους γύρω λόφους θα διακρίνεις στο έδαφος τα ίχνη από τις οπλές των αλόγων της στρατιάς του Αλέξανδρου. Λένε επίσης ότι ο Μ. Αλέξανδρος έφερε τη ζωή στο Νοχούρ όπου τότε υπήρχαν μόνο πυκνά δάση και άγρια θηρία.

Αφηγούνται ότι ψηλά στον έβδομο λόφο του Νοχούρ, τρία μερόνυκτα δρόμο, υπάρχει η ιερή σπηλιά. Στη σπηλιά αυτή, που οι τοίχοι της είναι ζωγραφισμένοι, έμειναν τις πρώτες ημέρες οι τραυματισμένοι στρατιώτες του Μ. Αλεξάνδρου πριν κατέβουν στην κοιλάδα και ιδρύσουν το Νοχούρ...

Πεποίθηση

Ηταν δύσκολο να μας δώσουν απαντήσεις για τις ιδιαίτερες παραδόσεις τους, καθώς επίσης και την πεποίθηση ότι ανήκουν στο γένος των Ελλήνων. Η απάντησή τους σε όλα τα ερωτήματά μας ήταν: «Ετσι τα βρήκαμε από τους προγόνους μας, αυτά μας διηγήθηκαν οι γέροντες και ελπίζουμε να τα διηγηθούμε στα παιδιά μας».

Οι Νοχουρίτες είναι φιλήσυχοι, ευγενικοί και πειστικοί, όταν θέλουν να σου προσφέρουν τη φιλοξενία τους:

τσάι μυρωδάτο, μέλι, γλυκό του κουταλιού, πετιμέζι και τυρί φέτα που μόνο αυτοί ξέρουν να κάνουν τόσο καλά στην Τουρκμενία. Η ποικιλία των φαγητών, το στρώσιμο του τραπέζιου και το σερβίρισμα γίνονται, παρ' όλη τη φτώχεια τους, μ' ένα αρχοντικό και τελετουργικό τρόπο που μαρτυρεί έναν πολιτισμό, ακατανόητο για ανθρώπους του βουνού που φαίνεται να δίνουν μεγάλη σημασία στη φροντίδα των ξένων.

Άλλα έθιμα

Οι γέροντες διηγούνται ότι μέχρι και τη δεκαετία του '60, κατά τη μουσουλμανική γιορτή **Κουρμπάν Μπαϊράμ** στο Νοχούρ πραγματοποιούσαν έθιμα λατρευτικού χαρακτήρα, όπως η βαφή των κόκκινων αυγών, τα οποία άφηναν να κυλούν στην πλαγιά που βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της κοιλάδας, κοντά στο ιερό δέντρο. Νικητής ήταν αυτός που το αυγό του θα κυλούσε μακρύτερα. Την ημέρα εκείνη επιτρεπόταν στους νέους να συναντούν τις κοπέλες που έπαιζαν σε αιώρες κρεμασμένες από το ιερό δέντρο.

Οι Νοχουρίτες έχουν άλλη μία γιορτή, το **Νοουρούζ**, η οποία επίσης δεν έχει σχέση με το Ισλάμ. Η γιορτή γινόταν πάντοτε την άνοιξη όταν έλιωναν τα χιόνια και συνδεόταν με μια σειρά προϊσλαμικών τελετουργιών που την καθιστούσαν εντελώς απαράδεκτη για το μουσουλμανικό κλήρο.

Την ημέρα αυτή όλοι οι κάτοικοι του χωριού συγκεντρώνονταν στην πλατεία, τραγουδούσαν και χόρευαν έξαλλα κυκλικούς χορούς. Το βράδυ άναβαν φωτιές κοντά στο ιερό δέντρο πάνω από τις οποίες πηδούσαν οι νέοι. Το Νοουρούζ Μπαϊράμ απαγορεύτηκε πρόσφατα.

Ο ιστορικός του χωριού μας μίλη-

σε για το **Χαρμάν Τόι**, που θα πει η γιορτή της σοδειάς και γίνεται μόνο στο Νοχούρ. Η γιορτή αυτή προς τιμή του παππού γεωργού –μπαμπά Νταϊχανά–, συνοδεύεται από φαγοπότη με κρασί και ζυμαρικά φτιαγμένα από καρπούς της νέας σοδειάς.

Το σιτάρι που αλέθουν και το κρασί που πίνουν προέρχονται από την κοινοτική γη που καλλιεργούν όλοι από κοινού για τις χήρες και τα ορφανά αλλά και για τη σπορά των υπόλοιπων χωραφιών. Τέλος, οι Νοχουρίτες μας μίλησαν και για μια ιδιότυπη λατρεία γυναικείας θεότητας που γινόταν από τον πληθυσμό που ασχολείται με την υφαντουργία.

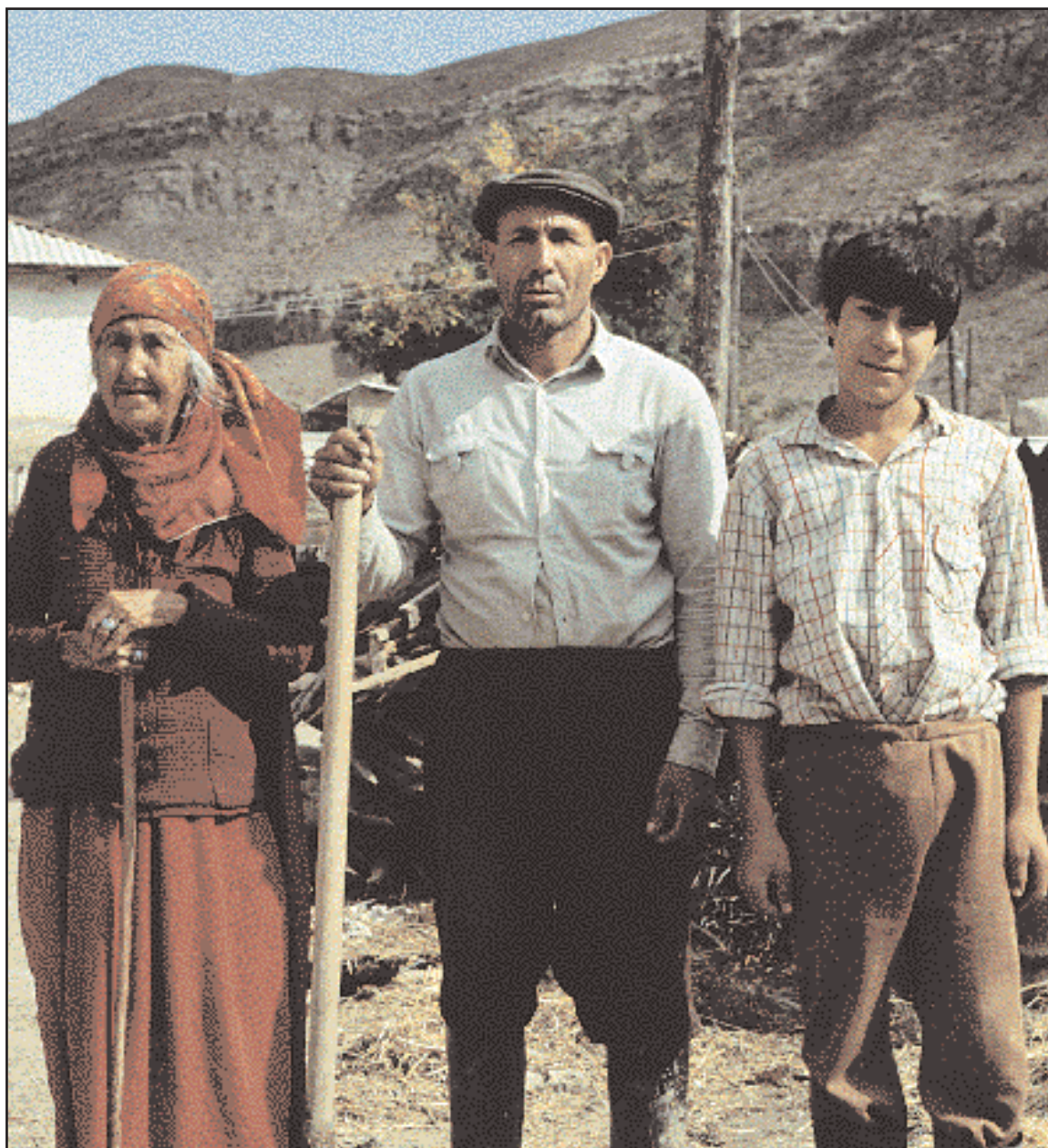
Εκπληκτικό γεγονός

Η Ασία ήταν πάντα ένα μωσαϊκό από πολλές διαφορετικές εθνότητες αλλά και πολλές θρησκευτικές ομάδες που συχνά έψαχναν να βρουν καταφύγιο διωκόμενες από την εκάστοτε θρησκευτική ή και πολιτική εξουσία. Είναι δύσκολο, λοιπόν, να βγουν ασφαλή συμπεράσματα για την ταυτότητα μιας ομάδας με ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και άγνωστες παγανιστικές συνήθειες. Αυτό που έχει σημασία δεν είναι αν πράγματι οι Νοχουρίτες είναι απόγονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου, αλλά το εκπληκτικό γεγονός ότι σήμερα, 20 αιώνες μετά, υπάρχουν άνθρωποι στα βάθη της Ασίας που κουβαλούν πεισματικά αναμνήσεις μιας καταγωγής ικανής να τους χαρίζει ό,τι επί αιώνες έχασαν, αποκλεισμένοι στα άγρια βουνά του Κόπετ Νταγκ.

Οι φωτογραφίες του αφιερώματος είναι του **Ηλία Κωνσταντακόπουλου** από τα γυρίσματα της ταινίας «Στα πρόσωπα της Ανατολής κοιμάται ο χρόνος».

Το Νοχούρ είναι το παλαιότερο από τα 18 χωριά των 60.000 Νοχουριτών που μετά την οροθέτηση της νέας συνοριακής γραμμής, το 1988, διαιρέθηκαν σε δύο κομμάτια. Εντεκα από τα χωριά παρέμειναν στην Τουρκμενία, ενώ τα υπόλοιπα επτά βρίσκονται πλέον στο έδαφος της Περσίας, αποκομμένα από την ιστορική τους κοιτίδα, το Νοχούρ, που σύμφωνα με τις ντόπιες παραδόσεις κτίστηκε πρώτο από τραυματισμένους στρατιώτες του Μ. Αλεξάνδρου (πάνω). Οικογένεια Νοχουριτών (κάτω αριστερά). Ξύλινη κολόνα ιωνικού ρυθμού σε σπίτι του Νοχούρ, όπου οι περισσότερες κολόνες, τα παράθυρα και οι αυλόπορτες είναι βαμμένα σε τόνους μπλε. Ένα ακόμα στοιχείο που διαφοροποιεί τους Νοχουρίτες από τους Τουρκμένιους, αφού για τους μουσουλμάνους το μπλε χρώμα συμβολίζει το πένθος (κάτω δεξιά).

Κριτική, μελέτες, δοκίμια

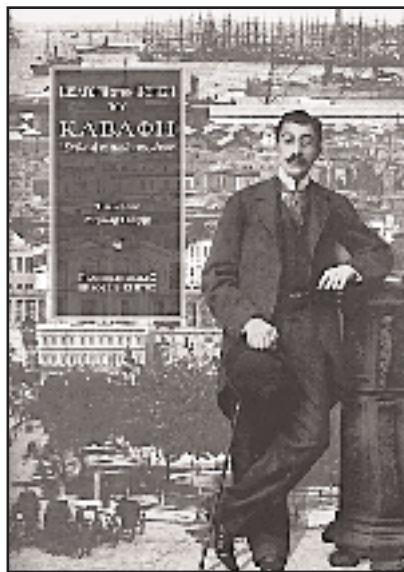
Εξι αξιολογες προτάσεις με έργα από τα καλύτερα στο είδος τους

«Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη», επιμέλεια Μιχάλης Πιερής, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Κρήτη 1994, σ.σ. 429.

Ανθολογία κριτικών κειμένων, το βιβλίο αυτό αποτελεί μια συστηματική παρουσίαση των απόψεων της κριτικής για την ποίηση του Καβάφη. Επιλέγοντας τα κείμενα με κριτήρια ιστορικά και αξιολογικά, ο επιμελητής του τόμου φιλοδοξεί να δώσει τόσο στο μελετητή όσο και στον απλό αναγνώστη της καβαφικής ποίησης την ευκαιρία να έρθει σε επαφή με τα σημαντικά κείμενα της καβαφικής βιβλιογραφίας, ορισμένα από τα οποία είναι από τα σημαντικότερα κείμενα της νεοελληνικής κριτικής. Μεταξύ άλλων περιλαμβάνονται κείμενα των Γρ. Ξενοπούλου, Ε.Μ. Forster, Κ.Θ. Δημαρά, Δ. Νικολαρείζη, Ν. Κάλα, Τ. Αγρα, Γ. Σεφέρη, Δ.Ν. Μαρωνίτη, Γ. Δάλλα, Ν. Βαγενά, Γ. Βελουδή και Δ. Δασκαλόπουλου.

Μοντεσκιέ «Δοκίμιο για το γούστο», μετ. Αντώνης Δημητρίου, εκδόσεις «Πόλις», Αθήνα 1994, σ.σ. 127, τιμή 1.250.

Δημοσιευμένο στο μνημειώδες έργο του Διαφωτισμού, την Εγκυκλοπαίδεια, λίγο καιρό μετά το θάνατο του Γάλλου φιλοσόφου, το «Δοκίμιο για το γούστο» αν και ανολοκλήρωτο παραμένει κείμενο σημαντικό. Το «γούστο» υπήρξε το μοναδικό λήμμα της Εγκυκλοπαίδειας που φιλοξένησε δυο διαφορετικές προσεγγίσεις. Ετσι αν για τον Βολταίρο, γούστο είναι το «αίσθημα των αρετών και των ελαττωμάτων σε όλες τις τέχνες», για τον Μοντεσκιέ, η λέξη ταυτίζεται με το «προνόμιο να ανακαλύπτουμε με ευφυΐα και ταχύτητα το μέτρο της απόλαυσης που το κάθε πράγμα οφείλει να παρέχει στους ανθρώπους. Το κείμενο είναι τελικά ένα κείμενο ταξίδι στις αιτίες που χαρίζουν ευχαρίστηση στην ψυχή μας, μια διεισδυτική ματιά στο ανθρώπινο πνεύμα, την περιέργεια, τις απολαύσεις που προκαλούνται από την τάξη, την ποι-

κιλία τη συμμετρία και τις αντιθέσεις των πραγμάτων.

«Οι πύλες του μυστηρίου-Θησαυροί της ορθοδοξίας από την Ελλάδα», εκδόσεις «Μπασιά-Πλέσσα», Αθήνα 1994, σ.σ. 332, τιμή 80.00 δρχ.

Λεύκωμα που έγινε σε συνεργασία με την Εθνική Πινακοθήκη, ο πολυτελής αυτός τόμος αποτελεί τον κατάλογο της ομώνυμης έκθεσης. Περιλαμβάνει 157 έργα της βυζαντινής και της μεταβυζαντινής τέχνης -εικόνες, χειρόγραφα, λειτουργικά αντικείμενα από ξύλο και ασημί στολισμένα με χρυσό, σμάλτο, πολύτιμους λίθους, άμφια, κοσμήματα κλπ.

Τα κείμενα υπογράφουν η διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης, κ. Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα, η διευθύντρια του Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών κ. Μυρτάλη Αχειμάστου-Ποταμιάνου, ο διευθυντής του Μουσείου Μπενάκη κ. Αγγελος Δεληβοριάς, ο διευθυντής του Μουσείου Ακροπόλεως κ. Πέτρος Καλλιγιάς κ.ά.

Παν. Μουλλάς «Ρήξεις και συνέχειες. Μελέτες για τον 19ο αιώνα», εκδόσεις «Σοκόλη», Αθήνα 1994, σ.σ. 355.

«Τα κείμενα, αναφέρει ο συγγραφέας στον πρόλογό του, αναφέρονται όλα σε πρόσωπα και σε πνευματικά φαινόμενα του 19ου αιώνα. Ρήξεις ή συνέχειες; Θα έλεγα καλύτερα: Ρήξεις και συνέχειες. Γιατί το δίλημμα εδώ, μεθοδολογικό και θεματικό συνάμα, λειτουργεί καθοριστικά: ένα είδος διαλόγου ανάμεσα στη συμμόρφωση και την ανταρσία». Μεταξύ των κειμένων περιλαμβάνονται: «Λογοτεχνία 1830-1880», «Αισθητικές και ιστορικές αποτιμήσεις στη νεότερη λογοτεχνία μας», «Σκέψεις για την μετρική του Κάλβου», «Ποίηση και ιδεολογία: οι αθηναϊκοί πανεπιστημιακοί διαγωνισμοί (1851-1877)», «Η αθηναϊκή πανεπιστημιακή κριτική και ο Ροϊδής», «Η διαμάχη Π. Σούτσου-Κ. Ασώπιου (1835) και η ιστορική συγκυρία».

Richard Dawkins «Ο τυφλός ωρολογοποιός», μετ. Γιώργος Μπαρουξής, εκδόσεις «Κάτοπτρο», Αθήνα 1994, σ.σ 515, τιμή 6.500 δρχ.

Θέμα του βιβλίου είναι η εξέλιξη διά μέσου της φυσικής επιλογής -η μη συνειδητή, η αυτόματη, η τυφλή, αλλά ουσιαστικά τυχαία διαδικασία που ανακαλύφθηκε από τον Δαρβίνο- η οποία δίνει τη μοναδική απάντηση στο μεγάλο ερώτημα: Γιατί υπάρχουμε;

Καθηγητής της ζωολογίας στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, ο συγγραφέας που είναι γνωστός στην Ελλάδα από το παλαιότερο βιβλίο του «Εγωιστικό γονίδιο», αναπτύσσει ζητήματα όπως: Πώς σχηματίζονται τα πολύπλοκα όργανα των έμβιων όντων, που μας δίνουν την εντύπωση ανεξήγητων θαυμάτων;

Πώς λειτουργεί η φυσική επιλογή και πώς εξελίσσονται οι ζωντανοί οργανισμοί καθώς αγωνίζονται να επιβιώσουν; Πώς μεταβιβάζονται οι πληροφορίες για την ανάπτυξη ενός οργανισμού μέσω του DNA; Πώς ταξινομούνται τα έμβια όντα και ποιες θεωρίες, εκτός από το δαρβινισμό, έχουν προταθεί για την εξήγηση της ζωής;

«Οι μεταφράσεις του Κ.Γ. Καρυωτάκη», εκδόσεις «Ροδακί», Αθήνα 1994, σ.σ. 76.

«...Με τις καλύτερες ελληνικές μεταφράσεις ποιημάτων, γράφει ο Ζήσιμος Λορεντζάτος στον πρόλογο, έχουμε παρέμβαση (θετική παρέμβαση) του μεταφραστή, δεν έχουμε προσάρτηση, όπως συμβαίνει -μοναδική περίπτωση- με τον Καρυωτάκη. Οσα ποιήματα εκείνος μετέφρασε, τα προσάρτησε στην ποίηση της ελληνικής».

Στη δίγλωσση αυτή έκδοση με εικόνες εκτός κειμένου του Πέρη Ιερεμιάδη, περιλαμβάνονται ποίηση και μεταφράσεις των Charles Baudelaire, Heinrich Heine, Paul Verlaine, Charles Guerin, Emmile Despax, Georges Rodenbach, Comtesse Mathieu de Noailles.

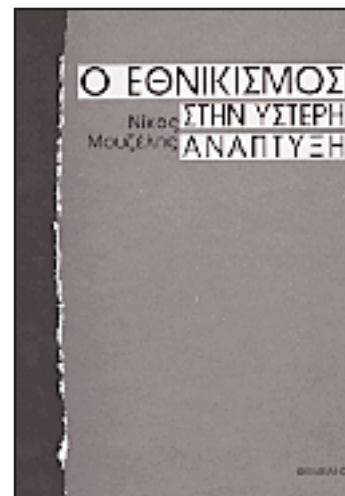
ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

Φερντινάντο Καρόν «Το παιδί θαύμα», μετ. Μαίρη Παπαγεωργίου, εκδόσεις «Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος», Αθήνα 1994, σ.σ. 199.

Ο συγγραφέας περιγράφει τις προσπάθειες ενός ζευγαριού να αποκτήσει ένα μωρό και μάλιστα όχι ένα τυχαίο μωρό, αλλά ένα παιδί-θαύμα. Ταντόχρονα βρίσκει ευκαιρία να αφηγηθεί γεγονότα της ζωής, άλλοτε κομικά και άλλοτε τραγικά, όπως οι πανεπιστημιακές εξετάσεις, το ηλικιωμένο ζευγάρι που δεν μπορεί να συμβιβαστεί με την ιδέα του θανάτου του μοναδικού του παιδιού, τον τοκετό μέσα στο νερό κ.ά.

Νίκος Μουζέλης «Ο εθνικισμός στην ύστερη ανάπτυξη», εκδόσεις «Θεμέλιο», Αθήνα 1994, σ.σ. 81.

Τα οκτώ κείμενα του βιβλίου έχουν σχέση με το σκοπιανό πρόβλημα και επιχειρούν να το συνδέσουν με μια γενικότερη προβλη-

ματική γύρω από τη φύση της πολιτικής κουλτούρας, τον εθνικισμό και της δημοκρατίας στην Ελλάδα σαν χώρα ύστερης ανάπτυξης/υπανάπτυξης. Στα δύο πρώτα κείμενα για την εθνική κουλτούρα και τον εθνικισμό τίθενται τα θεωρητικά πλαίσια μέσα στα οποία γίνεται κατανοητή η θέση του συγγραφέα για το πρόβλημα των Σκοπίων η οποία διατυπώνεται εκτενέστερα στα επόμενα κεφάλαια.

Π. Γκ. Γουντχάουζ «Κλέφτης για μια νύχτα», μετ. Ρένα Χατχούτ, εκδόσεις «Αστάρτη», Αθήνα 1994, σ.σ. 231.

Ο Τζίμι Πιτ είναι ένας όμορφος, πλούσιος και κυρίως έντιμος νέος. Και όμως θα συλληφθεί επ' αυτοφώρω σαν διαρρηχτής στο σπίτι του αστυνομικού διευθυντή της Νέας Υόρκης και τα πράγματα θα περιπλανούν ακόμη περισσότερο όταν ο Τζίμι θα ανακαλύψει ότι η κοπέλα που τον έχει πάρει τα μισά, η αξιολάτρευτη Μόλι, είναι η κόρη αυτού ακριβώς του αστυνομικού. Και το μπλέξιμο θα συνεχιστεί στην Αγγλία όπου τυχαία θα συγκεντρωθούν όλοι οι ήρωες της ιστορίας.

ΠΕΡΙΟΔΕΥΟΝΤΑΣ

● Στην περιοδική έκδοση τέχνης κριτικής και κοινωνικού προβληματισμού «Γράμματα και τέχνες» δημοσιεύονται μεταξύ άλλων κείμενα του Αλέξανδρου Κοτζιά «Εμείς και οι εξουσίες», Σπύρου Τσακνιά «Το μεταδικτατορικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα», Αικατερίνης Κουμαριανού «Ο Κωστής Παλαμάς και ο ελληνικός Τύπος» και Ανδρέα Παναγόπουλου «Οι «Οδυσσεείς» στη λογοτεχνία και ο «Οδυσσεάς» του Ιάκωβου Καμπανέλλη».

● Είκοσι πέντε χρόνια έχουν περάσει από το Φεστιβάλ του Γούντστοκ, κορυφαία εκδήλωση του κινήματος των χίπις. Το τελευταίο τεύχος του περιοδικού «Διαβάζω»

περιλαμβάνει αφιέρωμα που επιμελήθηκε η Σώτη Τριανταφύλλου για το χιπισμό. Γράφουν οι Χίλαρι Κάνιγκχαμ «Τα χρόνια της αμφισβήτησης», Χάντερ Τόμσον «Το Χάσμπουρι είναι η πρωτεύουσα των χίπις», Φέντερικ Τιούτεν «Ο ξένοιαστος καβαλάρης». Παρατίθεται επίσης επιλεκτική φιλμογραφία για το χιπισμό.

● Στο 3ο τεύχος της περιοδικής έκδοσης συνδέσμου φιλόλογων Κεφαλλονιάς-Ιθάκης «Κυμοθόη» μεταξύ άλλων ο Νικόλαος Μπούκας πραγματοποιεί «Παλαιογραφικές παρατηρήσεις χειρογράφου Ευαγγελισταρίου στο Ληξούρι» ενώ ο Απόστολος Ζορμπάς γράφει «Αλ. Παπαδιαμάντη Πατέρα στο σπίτι».

Κληρονομιά αιώνων

Του Δημήτρη Χατζηνικολάου

ΤΙΣ ΤΡΕΙΣ τελευταίες δεκαετίες, αγαπητοί μου φίλοι, το οινοπύριο έμοιαζε να βρίσκεται σε έναν κύκλο αδιάτακτου ρακτικής ανάπτυξης. Αυτό έσπρωξε τους γίγαντες της βιομηχανίας, των αλκοολούχων και άλλων ποτών, να αγοράσουν εταιρίες κρασιών, και να προωθήσουν το κρασί με τις ίδιες τακτικές με αυτές των αλκοολούχων. Τα πράγματα όμως δεν λειτούργησαν όπως υπολόγιζαν. Τώρα, οι γίγαντες αποτραβιούνται και είναι πρόκληση στις οικογενειακές επιχειρήσεις να φέρουν μια νέα διάσταση στο χώρο του μάρκετινγκ, ενώ η ανακατανομή των μεριδίων στην παγκόσμια πίτα έχει ως αποτέλεσμα την στρόφιξη των καταναλωτών προς τα κρασιά ποιότητας και την εμφάνιση πλεονασμάτων από τα άλλα... Την τελευταία όμως δεκαετία άρχισε να αμφισβητείται η γαλλοϊταλική κυριαρχία με την εμφάνιση ποιοτικών παραγωγών από το νότιο ημισφαίριο, τη Χίλη, την Αργεντινή, την Αυστραλία, τη Νότιο Αφρική, παράλληλα με την Καλιφόρνια, που είναι ικανές να ανταποκριθούν σε μικρότερο κόστος στις ποιοτικές απαιτήσεις του διεθνούς καταναλωτικού κοινού. Από την άλλη πλευρά, η πτώση των τιμών, και η γαλλική υποχώρηση στις τιμές, ξαναφέρνει στο παιχνίδι τα ογγρικά τα βουλγαρικά αλλά και τα ρωσικά κρασιά. Οι πολύ πειστικά ακόμη, αλλά όταν οι οικονομίες των ανατολικών χωρών της Ευρώπης σταθούν στα πόδια τους, τότε ασφαλώς επίκεινται ανακατατάξεις.

Ο προστατευτισμός είναι ανασταλτική μέθοδος για τις ελεύθερες συναλλαγές. Δεν μπορούμε σήμερα να μη δεχθούμε τον νηγι και θαμπό ανταγωνισμό.

Εν τούτοις, στις ΗΠΑ, υπάρχουν άτομα που εφευρίσκουν πολλές αιτίες, διατηρούν πολλά πόστα με ισχύ στην τοπική και ομοσπονδιακή κυβέρνηση και προσπαθούν να ελαχιστοποιήσουν την ποσότητα του κρασιού, που καταναλώνεται στην Αμερική. Συσχολιούνται ακόμη και για την επαναφορά του όρου (συν τάξ), τον φόρο δηλαδή αμαρτίας για το κρασί. Φυσικά, όλοι οι νομοθέτες καταδοκούν για να εκμεταλλευθούν κάθε ευκαιρία που μπορεί να εξασφαλίσει φορολογικά έσοδα.

Η θέση της Κοινότητας είναι ξεκάθαρη.

Προτείνει δραστικά μέτρα περιορισμού της παραγωγής, επιδοτεί το ξεριζώμα αμπελώνων προς όφελος άλλων περισσότερων αποδοτικών καλλιεργειών, και δίνει χρήματα για να αποστάζονται τα πλεονάσματα, και να χρησιμοποιούνται ως συμπληρωματικά καυσίμων υλών. Από την άλλη, η έλλειψη μέτρων ενίσχυσης των εξαγωγών του κρασιού και προβολής των ωφελειών που έχει η μετρομένη χρήση του, ασφαλώς στοιχειοθετούν υποψίες για εξυπηρέτηση άλλων συμφερόντων.

Η θέση όμως των ανθρώπων, που αγαπούν τον οίνο τον αγαπητό, θα πρέπει να είναι εξίσου ξεκάθαρη.

Να διαφυλαχθούν, όσο γίνεται, οι περιοχές των αμπελώνων μας, με τη μακροχρόνια παράδοση και τέχνη στο κρασί.

Γνωρίζετε ότι ένα ποσοστό 30% των νέων Ευρωπαίων, ηλικίας μέχρι 30 ετών, όπως αναφέρεται σε πρόσφατη έρευνα της *Imprakt International*, δεν έχουν πει ποτέ κρασί.

Από την ίδια έρευνα προκύπτει ότι ένα ποσοστό 40% του ευρωπαϊκού πληθυσμού θεωρούνται ευκαιριακοί πότες του κρασιού, οι σταθεροί είναι γύρω στο 26%, ενώ το υπόλοιπο 34% δεν είναι καθόλου πότες. Στόχος λοιπόν θα πρέπει να είναι η απόκτηση νέων καταναλωτών από τη μεγάλη δεξαμενή του 66% των ευκαιριακών και καθόλου οινόφιλων. Μια τέτοια κατεύθυνση οδηγεί αναμφισβήτητα στην αναθεώρηση της κλασικής στρατηγικής του μάρκετινγκ, που είναι συνήθως προϊόντική και αφορά κάποια συγκεκριμένη φιάλη. Θα πρέπει να κάνουμε γνωστές όλες τις περιοχές που παράγουν κρασί και να συνδεθούν με την ιστορία και τις συνθήκες των τόπων, γιατί πιστεύω ότι αυτό είναι και το κρυφό χαρτί μας.

Είναι προτιμότερο να αξιοποιήσουμε την πολύτιμη προίκα που η φύση δώρησε απλόχερα στα ιδανικά για το αμπέλι γώματα της χώρας μας, προσφέροντας αρμονικές γεύσεις τελείως ξεχωριστές και εκτός συναγωνισμού.

Αυτό είναι το μεγάλο μυστικό, Μόνον έτσι θα μπορούσε να συννεχιστεί μια κληρονομιά αιώνων, εξασφαλίζοντας τη διαφύλαξη της διαχρονικότητας των Ελλ-οίνων.

Εξάλλου ο αρχαίος κανόνας του εμπορίου επιβεβαιώνει την άποψη ότι το ξεχωριστό πουλιέται πάντα ακριβότερα, αντιμετωπίζοντας ενκολλότερα τον ανταγωνισμό. Απαιτείται όμως κοινή προσπάθεια, φαντασία, αλλά κυρίως οινική ομοψυχία.

Για να μπορέσουμε να αντισταθούμε στο τεράστιο αυτό κύμα του ανταγωνισμού και της οικονομολογικής φιλοσοφίας της Κοινότητας, πρέπει να πιστέψουμε σε αυτό το θεϊκό ποτό που συνεχίζει να συνοδεύει τα αριστοκρατικότερα γεύματα σε όλο τον κόσμο και να μαγεύει τις καρδιές των ανθρώπων με έναν τέτοιο ξεχωριστό τρόπο, που ποτέ άλλοτε κανένα ποτό δεν μπόρεσε να προσεγγίσει. Βάλτε λοιπόν το κρασί στη ζωή σας, στο σπίτι σας, στο καθημερινό σας τραπέζι, αλλά και στο τραπέζι της τηλεόρασης, όχι για να ενχαριστήσουμε την παράδοση, αλλά το κυριότερο. Για να χάσουμε την... ανθρωπιά μας. Είμαι σίγουρος ότι στις μέρες μας ο Έλληνας θα ξανακάνει ενλαβικά να δει, να γνωρίσει και να απολαύσει όλον αυτόν τον... κόπο.

Του Ηλία Δελλόλου

Τάρτα με σύκα

Της Μαρίας Χαραμή

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ *LE GOUT ET L' ENFANT* του οινολόγου Jacques Puisais με διεγείρει.

Η έναρξη του σχολικού έτους με εγκალεί.

Και το transfert με τα παιδιά με εμπνέει ώστε να σας παρασύρω σήμερα και στο επόμενο σημείωμα στο θέμα της γαστρονομικής διάπλασης των παιδιών. «Λίγες σκουτούρες είχαμε ο φερετζές μας έλειψε!». Μην πυροβολείτε την κουζίνα ολόγιοπα φιλάτοι αναγνώστες. Ας διατυπώσουμε μια αρχική υπόθεση εργασίας. Εστω λοιπόν ότι ο νεαρός σας βλαστός δικιάννει και αποβεννύει τρεχάματα στα φροντιστήρια, ιδιαίτερα μαθήματα κ.λπ. εξελισσόμενος σε βιρτουόζο πιανίστα, πολύγλωσση διάννοια και χρυσοπληρωμένο πρωταθλητή των πολεμικών ανατολίτικων τεχνών. Αστέρι το τέκνον σας! Ναι. Μα άζεστος σαβουροφάγης που επιδίδεται σε όργια hamburgers. Ιδιωτική και κοινωνική αναπηρία η βαρβαρότης του στόματος. Πολιτισμός και ανατροφή που δεν περιλαμβάνουν το τρώγειν και το πίνειν λογίζονται ως ελλειμματική παιδεία. Ο Αναγεννησιακός *universalis* αρχοντάθρωπος διακρίνεται και για την εκλέπτυνση του ουρανόσκου. Και η πειθαρχική καθημερινή επιμέλεια του φαγητού, στις ανάποδες ιδίως ημέρες, δείχνει μια εύρωστη ψυχική οικονομία.

Εκουσίως η μη Κυρία μαμά τροχοδρομείτε τις γευστικές προτιμήσεις των μικρών σας. Αν αμφισβάζετε κοιτάτε μαζί μου την οθόνη του υπερηχογράφου. Μια έγχυση γλυκύτης στο αμνιακό υγρό και να που το έμβρυο 4 μηνών την κάνει ψώνιο και σουφρώνει το στοματάκι. Ξερογλείφεται! Αν αντιθέτως, το φιλέψουμε κάτι πικρόξινο σφιγγεται πεισματικά με μια κωμική μιμική.

Σε αντίστοιχα πειράματα σε νεογνά κατέστη σαφές πως αρνούνται να πιούν γάλα αν η θηλάζουσα είχε φάει λάχανο, κουνουπίδι κι άλλα παρομοίως ευώδη ζαρζαβάρια. Ενώ τους αρέσει το κίμινο! Κι απ' όλες τις εθνικότητες θα διάλεγαν Ινδή μητέρα, της οποίας οι γαλακτοφόροι μαστοί μυρίζουν curry! Μέχρι 2 ετών το παιδάκι ταυτίζεται με τη μαμά (ή το πρόσωπο που την αντικαθιστά) και κοπιάρει τα εδεσματολογικά της γούστα και απαρέσκευες. Καλά, καλά κορίτσια μην καμφθούν οι ώμοι σας από το βάρος της ευθύνης. Απλώς έδει δείξει πως εμείς πλάθουμε αισθητηριακώς τα μπομπιρόνια μας. Ε, ας τα φτιάξουμε γκουρμεδάκια.

Νο 1 κλειδί το εξής Παυλόφειο κολπάκι: χαράμι η μαγειρική σας δεξιοτεχνία ακόμη κι αν κεντήσατε της Παναγιάς τα μάτια έφροσον τον οικογενειακό τραπέζι χρησιμεύει ως αρένα επίλυσης των οικογενειακών διαφορών. Ένα κι ένα κάνουν δύο: αν στην παιδική ψυχούλα, το γεύμα συνδυαστεί με

βαρύ κλίμα έντασης και λανθάνοντος άγχους ο έρωσ της καλοφαγίας στραγγαλίζεται. Οφείλουμε να μαστε απλοί και πρακτικοί και να λαμβάνουμε κάποτε διοικητικά μέτρα. Τελεσιδικώς επιβάλλετε το ταμπού πως το δείπνο αποτελεί μια σέρρα γαλήνης και ευτυχίας μέσα στο 24ωρο. Και οικοδομήστε σήμερα τις αυριανές ευτυχισμένες αναμνήσεις των πιταρικών σας.

Νο 2 συμβουλή: Αποδραματοποιήστε τις διατροφικές παραξενιές του μικρού σας. Ορισμένες είναι αναμενόμενες. Π.χ. μεταξύ 4ου-5ου έτους η απόρριψη διαφόρων φαγητών εντάσσεται στη φάση των τροφικών νεοφοβιών. Υπομονή, δίχως επιμονή. Θα περάσει. Ομως *de qustibus disputandum est*. Με σεβασμό και τακτ γυρέψτε στο παιδί να σας εξηγήσει γιατί αηδιάζει τούτο, γιατί γουστάρει το άλλο. Αλλά έχουμε και φαί στη φωτιά, φεύγω τώρα. Να μου τα φιλήσετε.

Υλικά

ΓΙΑ ΤΗ ΖΥΜΗ
250 γρ. αλεύρι, 180 γρ. βούτυρο, 50 γρ. αμύγδαλα τριμμένα, 50 γρ. ζάχαρη, 2 κρόκους
ΓΙΑ ΤΗ ΓΕΜΙΣΗ
25 cl γάλα (1 ποτήρι), 3 κρόκους, 30 γρ. ζάχαρη, ξύσμα 1 λεμονιού, 20 σύκα κομμένα στα 4 σταυρωτά

Εκτέλεση

Αναμιγνύουμε το αλεύρι, το βούτυρο, την τριμμένη αμυγδαλόψυχα και τη ζάχαρη στο blender. Προσθέτουμε τους κρόκους και 2-3 κ. σ. νερό. Χτυπάμε τα υλικά μέχρις ότου ενωθούν σε μια μπάλα και κολλήσουν στον γάντζο του blender. Καλύπτουμε το ζυμαρένιο τόπι με μεμβράνη και κλείνουμε στην κατάψυξη επί 15'.

Σιγοβράζουμε το γάλα με το ξύσμα. Αναμιγνύουμε τους κρόκους με τη ζάχαρη έως ότου το μίγμα αφρατέψει. Αδειάζουμε το βραστό γάλα στο μίγμα των κρόκων αναδεύοντας με ξύλινο κουτάλι. Σε χαμηλή φωτιά σιγοβράζουμε την κρέμα επί 1' ώστε να δέσει ελαφρότατα.

Πλάθουμε και ισώνουμε τη ζύμη με τον πλάστη. Καλύπτουμε μια φόρμα της τάρτας με λούκια ελαφρώς βουτυρωμένη με το ζυμάρι. Χωρίζουμε το περίσσευμα σε 3 κομμάτια και ζητάμε στα παιδιά να πλέξουν μια κοτσιδούλα που θα στολίσει περιμετρικώς την τάρτα. Τρυπάμε τη ζύμη με πηρούνι και ψήνουμε επί 15' στους 210°.

Αδειάζουμε την κρέμα μέσα στην τάρτα, τοποθετούμε τα σύκα και ψήνουμε 15'-18' ακόμη.

Η «Κ» συλλέγει, δημοσιεύει και βραβεύει τις καλύτερες συνταγές σας. Ελπίζω ότι θα ανταποκριθείτε.

ΘΕΑΜΑΤΑ

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

Επειδή οι ώρες προβολών μπορεί να διαφοροποιηθούν κατά μερικά λεπτά, προτιμήστε πρώτα να τηλεφωνείτε. Οι κινηματογράφοι που έχουν * διαθέτουν Ντόλμπι Στέρεο.

ΑΘΗΝΑΣ

Α' ΠΡΟΒΟΛΗΣ

ΑΑΒΟΡΑ* (Τέρμα Ιπποκράτους, τηλ. 64.23.271) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 7-9-11 μ.μ.

ΑΒΑΝΑ ΑΣΣΟΣ-ΟΝΤΕΟΝ* (Λ. Κηφισίας 234. 6715905) Θερινό

Το σπίτι των πνευμάτων (περιπ. Κ-13) Ωρες 8.30-11 μ.μ.

ΑΒΑΝΑ ΑΣΣΟΣ-ΟΝΤΕΟΝ* (Λ. Κηφισίας 234. 6715905) *Ο θαλασσόλυκος* (περιπ. Κ) 7-8.55-10.55 μ.μ.

ΑΕΛΛΩ* (Πατησίων, 8214675) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 7-9-11 μ.μ.

ΑΕΛΛΩ* (Πατησίων, 8214675) Θερινό *Σε επικίνδυνο έδαφος* (περιπ.)

ΑΘΗΝΑ* (Πατησίων στάση Κεφαλληνίας, τηλ. 8233149) *Γαβ Στόρι* (Κ) Ωρες 6.50-9-11 μ.μ.

ΑΘΗΝΑΙΑ (Χάρητος 50 Κολωνάκι, τηλ. 7215717) *Το κοράκι* (περιπ. Α) Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΑΘΗΝΑΙΟΝ* (Τέρμα Αμπελοκ. τηλ. 7782122) *Woodstock* (μουσικό) Ωρες 6-10 μ.μ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ* (Καλλιθέα, τηλ. 9560306) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 7-9-11 μ.μ.

ΑΛΦΑΒΙΑ-BAR CINEMA* (Τ. Μαυρομ., τηλ. 6460521) *Γαμήλιο πάρτι* (Α) Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΑΜΟΡΕ (Οδός Πριγκιπωνήσων 10, τηλ. 6462519) *Τ' απομεινάρια μιας μέρας*

ΑΜΠΕΞΕ* (Οδός Βουλιγαμένης, τηλ. 90.11.063) *Οι αχτύπητοι* (περιπ. Κ) 5.30-7.50-10.10 μ.μ.

ΑΜΥΝΤΑΣ (Πλατεία Υμηττού Τηλ. 7668500) *Ο φυγάς* (περιπ. Κ)

ΑΝΕΞΙΣ* (Τ. Αμπελοκήπων τηλ. 7782316) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 7-9-11 μ.μ.

ΑΝΕΞΙΣ* (Τέρμα Αμπελοκήπων τηλ. 7782316 - 7785449)Θερινό *Απόδραση από το Αμψολόμ* (περιπ. Α) Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΑΠΟΛΩΝ* (Οδός Σταδίου τηλ. 32.36.811) Κλειστό λόγω ριζικής ανακαινίσεως

ΑΣΤΕΡΙΑ ΑΣΣΟΣ - ΟΝΤΕΟΝ* (Κηφισίας 334, τηλ. 6208521) *Σε επικίνδυνο έδαφος* (περιπ.) 8.30-10.30 μ.μ.

ΑΣΤΟΡ* (Οδός Σταδίου τηλ. 3231297) *Ο θαλασσόλυκος* (περιπ. Κ) 6.20-8.15-10.10 μ.μ.

ΑΣΤΡΟΝ* (Τέρμα Αμπελοκήπων τηλ. 6922614) *Οι αχτύπητοι* (περιπ. Κ) 6.30-8.50-11 μ.μ.

ΑΣΤΥ* (Οδός Κοραή τηλ. 3221925) *Woodstock* (μουσικό) Ωρες 5.20-9.20 μ.μ.

ΑΤΛΑΝΤΙΣ* (Λεωφ. Βουλιγαμένης Πλ. Καλογήρων τηλ. 97111511) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 6.20-8.20-10.20 μ.μ.

ΑΤΤΕΝΕ (Ευκωσίας 41 Πλατεία Αμερικής τηλ. 8676871) *Ο μικρός Βούδας* (ΚΑ) Ωρες 8.20-10.45 μ.μ.

ΑΤΤΙΚΟΝ* (Οδός Σταδίου τηλ. 3228821) *Το άρωμα της πράσινης παπάγας* (περιπ.) Ωρες 8.15-10.30 μ.μ.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ* (Πατησίων 177, τηλ. 8656355) *Αυτόπτης μάρτυς* (ελλην.) Ωρες 7-9-11 μ.μ.

ΒΟΞ (Θεμιστοκλέους 82 Εξάρχεια τηλ. 3301020) *Βροχή από πέτρες* (περιπ. Κ-13) 8.45-11 μ.μ.

ΓΑΛΑΞΙΑΣ* (Αρχή Λεωφ. Μεσογείων - Αμπελόκηποι τηλ. 7773319) *Το κοράκι* (περιπ. Α) Ωρες 7-9-11 μ.μ.

ΔΑΝΑΟΣ* (Λεωφ. Κηφισίας - Πανόρμου τηλ. 6922655) Διαθέτει Parking

Το άρωμα της πράσινης παπάγας (περιπ.) Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΔΕΞΑΜΕΝΗ REFRESH* (Πλατεία Δεξαμενής Κολωνάκι τηλ. 3623942) *Απόδραση από το Αμψολόμ* (περιπ. Α)

ΔΙΑΝΑ* (Ηλ. Σταθμός Μαρούσι, τηλ. 8028587) *Το κοράκι* (περιπ. Α) Ωρες 8.30-10.30 μ.μ. *Αριστογάτες απογευματινή ώρα* 6.30 μ.μ.

ΔΙΟΝΥΣΙΑ (Λ. Συγγρού 286, στρ. Ν. Σμύρνης, 9515514-3221983) *Ινδοκίνα* (περιπ. Κ) 8-10.50 μ.μ.

ΕΚΡΑΝ (Ζωνάρα - Αγαπίου Στάση Παναθήναια τηλ. 6461895) *Το κοράκι* (περιπ. Α)

ΕΛΕΝΑ (Στάση Ούλεν Ιλίσια τηλ. 7789120-7753303) *Τα μαύρα φεγγάρια του έρωτα* (Α) 8.30-11 μ.μ.

ΕΛΛΗΝΙΣ (Τέρμα Αμπελοκ., τηλ. 6464009) *Ινδοκίνα* (περιπ. Κ) 8.15-11 μ.μ.

ΖΕΦΥΡΟΣ (Τρώων 36 Θησείο, 3462677) Νέο έργο

ΗΛΕΚΤΡΑ* (Πατησίων 292 Αγ. Λουκάς τηλ. 2284185) *Επικίνδυνη γυναίκα* (περιπ.) Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΘΗΣΕΙΟΝ (Αποστόλου Παύλου 7 τηλέφωνο 3470980 - 3420864) *The Pelican Brief* (περιπ.)

ΙΝΤΕΑΛ* (Πανεπιστημίου, 3626720) *Εναρξη 2 Σεπτεμβρίου Γεύση από χειμώνα '94-Οι αχτύπητοι* (περιπ. Κ) 5.40-8-10.20 μ.μ.

ΚΑΛΥΨΩ* (Δημ. Σταδίου - Καλυφούς Καλλιθέα τηλ. 9510950, 9510909) *Ο μισαλλόδοξος* (περιπ.) Ωρα 11 μ.μ. *Λούκι Λουκ στη Ντζέι Τάουν* Ωρα 9 μ.μ.

ΛΑΟΥΡΑ (Νικηφοριδη 24 Νέο Παγκράτι, τηλ. 7662060) *Το σπίτι των πνευμάτων* (περιπ. Κ-13) Ωρες 8.30-11 μ.μ.

ΛΙΛΑ (Νάξου 115 Πατήσια, τηλ. 2016849 Σινέ Τέχνης) *Σοκολάτα σε καυτό νερό* (περιπ.) 8.45-11 μ.μ.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ* (Πλατεία Δαβάκη Καλλιθέα, τηλ. 9568370) *Οι αχτύπητοι* (περιπ. Κ) 6.30-8.50-11 μ.μ.

ΜΑΡΟΥΣΙ ΑΣΣΟΣ - ΟΝΤΕΟΝ 1* (Λ. Κηφισίας 215 Μαρούσι τηλ. 6208939, Air Condition) *Ο θαλασσόλυκος* (περιπ. Κ) 6.20-8.15-10.10 μ.μ.

ΜΑΡΟΥΣΙ ΑΣΣΟΣ - ΟΝΤΕΟΝ 2* (Λ. Κηφισίας 215 Μαρούσι τηλ. 6208939, Air Condition) *Γαβ Στόρι* (Κ) Ωρες 6-8.20-10.20 μ.μ.

ΜΕΤΡΟΠΟΛ (Θήρας 18 Πλ. Αμερικής τηλ. 8672006) *Ινδοκίνα* (περιπ. Κ) Ωρες 8.20-11 μ.μ.

ΜΕΤΡΟΠΟΛΙΤΑΝ* (Λ. Βουλιγαμένης Πλ. Καλογήρων τηλ. 9706010) *Ο θαλασσόλυκος* (περιπ. Κ) 6.20-8.15-10.10 μ.μ.

ΜΠΡΟΝΤΓΟΥΑΙΗ* (Πατησίων - Αγ. Μελετίου, τηλ. 8620232 - 8642665) Θερινό *Απόδραση από το Αμψολόμ* (περιπ. Α) Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΜΠΡΟΝΤΓΟΥΑΙΗ* (Πατησίων - Αγ. Μελετίου, τηλ. 8620232 - 8642665) *Οι αχτύπητοι* (περιπ. Κ) 6.30-8.50-11 μ.μ.

ΝΕΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ (Τέρμα Μαυρομιχάλη τηλ. 6425714) *Ανατέλλων ήλιος* (περιπ. Κ-13)

ΝΙΡΒΑΝΑ* (Λεωφ. Αλεξάνδρας, τηλ. 6469398) *Γαβ Στόρι* (Κ) Ωρες 6.50-9-11 μ.μ.

ΟΑΣΙΣ (Παγκράτι, τηλ. 7244015) *Σοκολάτα σε καυτό νερό* (περιπ.)

ΟΠΕΡΑ ΑΣΣΟΣ-ΟΝΤΕΟΝ* (Οδός Ακαδημίας 57, τηλ. 3622683) *Γαβ Στόρι* (Κ) Ωρες 6-8.10-10.20 μ.μ.

ΟΣΚΑΡ* (Αχαρνών 330 - Κ. Πατήσια, 2282563) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 6.20-8.20-10.20 μ.μ.

ΠΑΛΑΣ* (Παγκράτι 7515434) *Ταράτσα Διαιτητής για παντρεμένους* (κωμωδ. Κ)

ΠΑΛΑΣ* (Παγκράτι Χειμερινό) *Επικίνδυνη γυναίκα* (περιπ.)

ΠΛΑΖΑ* (Λεωφ. Κηφισίας Φλόκα τηλ. 6921667, 6917722, Air Condition) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 7-9-11 μ.μ.

ΠΤΙ ΠΑΛΑΙ* (Βασ. Γεωργίου Β' Ριζάρη, τηλ. 7291800-7243707) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 6.20-8.20-10.20 μ.μ.

ΡΑΔΙΟ ΣΙΤΥ ΑΣΣΟΣ - ΟΝΤΕΟΝ* (Πατησίων Στάση Λυσιαιτρείο τηλ. 8674832) *Ο θαλασσόλυκος* (περιπ. Κ) 7-8.55-10.55 μ.μ.

ΡΙΒΙΕΡΑ (Βαλτεσίου 46 Εξάρχεια τηλ. 3637716) *Επικίνδυνη γυναίκα* Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΣΙΝΕ ΠΑΡΙ (Πλάκα τηλ. 3222071 - 3248057) *Σε επικίνδυνο έδαφος* (περιπ.) Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΣΙΝΕ ΤΑΡΑΤΣΑ* (Ματζαριωτάκη 76 Δημαρχείο, τηλ. 9373150-9) *Blip* το βλέμα του μάρτυρα (περιπ. Α)

ΣΤΕΛΛΑ (Οδός Τενέδου 34 - Φωκ. Νέγρη, τηλ. 8674260) *Η κυρία Νταπφάρ* (Κ)

ΤΙΤΑΝΙΑ* (Πανεπιστημίου - Θεμιστοκλέους πεζόδρομος, τηλ. 3611147) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 6.20-8.20-10.20 μ.μ.

ΤΡΙΑΝΟΝ (Πατησίων-Κοδριγκτώνος, 8215469) *Ελευθερώστε τον Γουίλι* (Κ) Ωρες 7-9-11 μ.μ.

ΤΡΟΠΙΚΑΛ ΑΣΣΟΣ-ΟΝΤΕΟΝ* (Καλλιθέα, 9594422) *Σε επικίνδυνο έδαφος* (περιπ.) Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΤΡΟΠΙΚΑΛ ΑΣΣΟΣ-ΟΝΤΕΟΝ* (Καλλιθέα, 9594422) *Ο θαλασσόλυκος* (περιπ. Κ) 7-8.55-10.55 μ.μ.

ΦΛΕΡΥ (Καλλιθέα, τηλ. 9585247) *Γαβ Στόρι* (Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.

ΗΜΙΚΕΝΤΡΙΚΟΙ

ΑΛΕΚΑ (Ζωγράφου, τηλ. 7773608) Ρόμπιν Γουίλιαμς *Κυρία Νταπφάρ* (κωμωδ. Κ)

ΑΝΕΜΩΝΗ (Περιστερί τηλ. 5713077) *Μαθήματα πιάνου* (Κ)

ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΚΙΝ/ΦΟΣ ΔΗΜΟΥ ΔΑΦΝΗΣ: Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ (Ηλία Ηλιού)

Αντίο Παλλακίδα (περιπ. Κ)

ΜΑΡΙΝΑ (Πλ. Γυμν. Ταύρου, 3470012) *Βαρομετρικό χαμηλό* (περιπ. Κ)

ΣΠΟΡΤΙΓΚ (Ν. Σμύρνη, τηλ. 9333820) *Απόδραση από το Αμψολόμ* (περιπ. Α)

ΦΙΛΙΠ (Νέα Σμύρνη, τηλ. 9335587) *Ο εραστής της κομμώτριας*

ΣΥΝΟΙΚΙΑΚΟΙ

ΑΝΝΑ ΝΤΟΡ (πλ. Γλυφάδας, τηλ. 89.46.617) *Σε επικίνδυνο έδαφος* (περιπ.) Ωρες 8.45-11 μ.μ.

ΑΧΙΛΑΙΟΝ (Καλαμάκι έναντι παλαιού Ροντέο, τηλ. 9810515) Ρόμπιν Γουίλιαμς *Κυρία Νταπφάρ* (κωμωδ. Κ) Ωρες 8.40-11 μ.μ.

ΠΡΟΑΣΤΙΩΝ

ΑΚΤΗ (Πλαζ Βουλιγαμένης, τηλ. 8961337) *Ο θαλασσόλυκος* (περιπ. Κ)

ΑΛΙΚΗ (Πλ. Δροσιάς τηλ. 6229645 - 2281563) *Μαθήματα πιάνου* (Κ)

ΑΛΟΜΑ (Αργυρούπολη Πόντου 39, τηλ. 9922397-3211208) Ρόμπιν Γουίλιαμς *Κυρία Νταπφάρ* (κωμωδ. Κ)

ΑΛΣΟΣ* (Δεκελείας 154, Ν. Φιλαδέλφεια τηλ. 2532003 - 2513563) *Ινδοκίνα* (περιπ. Κ)

ΑΜΑΡΥΛΙΣ (Αγ. Παρασκευή, 6396315) *Απόδραση από το Αμψολόμ* (περιπ. Α)

ΑΜΙΚΟ* (Επιδαύρου - Ανδρούτσου, Χαλάνδρι τηλ. 6215532-6826372) *Εφιαλτικός έρωτας* (ερωτικό θρίλερ)

ΑΝΝΑ (Ν. Ερυθραία τηλ. 8072827) *Ρομπέν των δασών οι ήρωες με τα κολάν* (κωμωδ. Κ)

ΑΝΟΙΞΙΣ (Ν. Ηράκλειο, τηλ. 2833345) Ρόμπιν Γουίλιαμς *Κυρία Νταπφάρ* (κωμωδ. Κ)

ΒΑΡΚΙΖΑ (Τηλ. 8973926) *Το ποτάμι κυλά ανάμεσά μας* (Κ)

ΒΙΟΛΕΤΤΑ (Ανω Βούλα, τηλ. 8956719) *Ανήθικη πρόταση* (αισθημ. περιπ. Κ)

ΘΕΑΤΡΑ

ΑΘΗΝΑ (Δεριγγύ και Πατησίων, τηλ. 82.37.330). Δημήτρης Ψαθά «Ξύπνα Βασίλη». Σπύρος Παπαδόπουλος.

ΑΘΗΝΑΙΟΝ (Πατησίων 53, τηλ. 82.14.000). «Κωλοβαράτε είναι μεταδοτικό». Α. Καφετζόπουλος, Ελ. Γερασιμίδου, Χρ. Ρώπα, Ν. Μεντή.

ΑΛΣΟΣ (Πεδίον του Αρεως, είσοδος από Ευελπίδων, τηλ. 88.15.524, 82.12.271). Επιθεώρηση «Μπρόκοκα και λαχανίδες... Κάποιο λάκκο έχει η φάβα». Χάρρυ Κλυνν, Κώστας Βουτσάς, Γιώργος Κωνσταντίνου, Σωτήρης Μουστάκας.

ΑΝΑΒΡΥΤΩΝ (Κτήμα Συγγρού, στάση ΚΑΤ, τηλ. 80.17.661). Θίασος Διθύραμβος. Μαριβώ: «Ο Θρίαμβος του Ερωτα». Σκην. Μ. Ζωγραφίδης (Εκτός Δευτ., Τρ.).

ΔΕΛΦΙΝΑΡΙΟ (Νέο Φάληρο, δίπλα στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας, τηλ. 41.26.340). Επιθεώρηση «Είπα... Ξείπα... και Μαύρη Τρύπα». Κ. Καρράς, Ν. Βαλσαμή, Γ. Μιχαλόπουλος.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΑΠΑΓΟΥ (Κορυτσάς, Μεγάλο Αλσος, τηλ. 65.40.260). Εταιρεία «Οραμα» Κώστα Πρέκα. Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος» (έως 2/10).

ΗΡΩΔΕΙΟ (Τηλ. 32.21.459). Οπερα του Μόντε Κάρλο (22, 24, 25/9).

ΛΑΜΠΕΤΗ (Λ. Αλεξάνδρας 106, τηλ. 64.63.685). Γουίλιαμ Ντάγκλας Χιουμ «Πρόσεξε το σκαλοπάτι». Γρηγόρης Βαλτινός, Γ. Βούρος, Χρ. Θεοδωροπούλου.

ΔΗΜ. ΚΙΝ/ΦΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ ΜΕΛΙΝΑ ΜΕΡΚΟΥΡΗ (Εθν. Αντιστάσεως, Ηλιούπολης, τηλ. 9919818) *Εποχή για δολοφόνους* (Α)

ΔΗΜ. ΚΙΝ. ΙΛΙΟΝ (ΑΣΤΕΡΙ) (Φιλοκτίτου και Νέστορος, Ν. Λιόσια 2628391) *Singles*

ΔΗΜ. ΚΙΝ/ΦΟΣ ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ (Ν. Ηράκλειο, τηλ. 2756894) *Ανθρωπος χωρίς παρελθόν* (Κ)

ΔΗΜ. ΚΙΝ. ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ (Τηλ. 5012391) *Η δεύτερη ευκαιρία* (περιπ. Κ)

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (Χαϊδάρι) *Ντένις ο τρομερός* (Κ)

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ (Χαλάνδρι, τηλ. 6014284) *Αντίο Παλλακίδα* (περιπ. Κ)

ΜΑΡΙΕΛ (Πόρτο Ράφτη, τηλ. 0299-71335) *Διακοπές με τον μπαμπά μου* (Κ)

ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ (Κηφισιά, τηλ. 8019687) Ρόμπιν Γουίλιαμς *Κυρία Νταπφάρ* (κωμωδ. Κ)

ΠΛΑΝΗΤΗΣ (Α. Βούλα, τηλ. 899152) Ρόμπιν Γουίλιαμς *Κυρία Νταπφάρ* (κωμωδ. Κ)

ΠΟΡΤΟ ΡΑΦΤΗ (Τηλ. 73479) *Ελευθερώστε τον Γουίλι* (Κ)

ΡΙΑ (Βάρκιζα , τηλ. 8970844) *Δυτικά του κόκκινου βράχου* (περιπ. Α)

ΡΙΟ* (Ζέππου και Μιλτιάδου Γλυφάδα, τηλ. 9628758) *Επικίνδυνη γυναίκα*

ΣΙΣΣΥ (Ν. Μάρη, τηλ. 91811) *Η μέρα της Μαρμώτας* (Κ)

ΤΡΙΑΝΟΝ (Σαρωνίδα, 0291-54931) *The Pelican Brief* (περιπ.)

ΦΙΛΟΘΕΗ* (Φιλοθέη τηλ. 6833398 - 6844708) *Σε επικίνδυνο έδαφος* (περιπ.)

ΨΥΧΙΚΟ COINTREAU KISS* (Στάση Φάρου, τηλ. 6476437) *Ενας τέλειος κόσμος* (περιπ.)

ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Α' ΠΡΟΒΟΛΗΣ

ΑΝΕΞΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ (Ευαγγελίστρια, τηλ. 4119629) *Δυτικά του κόκκινου βράχου* (περιπ. Α)

ΑΤΤΙΚΟΝ ΔΗΜ. ΚΙΝ/ΦΟΣ* (Πλατ. Αγ. Κωνσταντίνου - Ηρώων Πολυτεχνείου τηλ. 4175897) *Η λευκή επιταγή* (περιπ. Κ) Κάρεν Ντάφι Ωρες 6.20-8.20-10.20 μ.μ.

ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΚΙΝ/ΦΟΣ ΜΟΣΧΑΤΟΥ (Ηλεκτρ. Σταθμός, τηλ. 4816276) Τμήματα μουσικής - χορού - θεάτρου - ζωγραφικής

ΖΕΑ (Πασαλιμάνι Τηλ. 4521388) *Γαβ Στόρι* (Κ) Ωρες 5.50-8-10.10 μ.μ.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΗΜ. ΚΙΝ/ΦΟΣ (Βύρωνος και Χιλής Αγ. Ευθύμιος Κερατινί) *Η λίστα του Σίντλερ* (περιπ.3)

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ ΔΗΜΟΥ ΝΙΚΑΙΑΣ (Κύπρου - Προύσσης τηλ. 4926248) Κάθε Τετάρτη και Πέμπτη ώρα 9.00 μ.μ.

ΣΙΝΕ ΑΚΡΟΠΟΛ (Ταξιαρχών 44-Κορυδαλλός, 4952232) Ρόμπιν Γουίλιαμς *Κυρία Νταπφάρ* (κωμωδ. Κ)

ΣΙΝΕ ΜΕΛΙΝΑ (Σωκράτους 65 Δραπετσώνα τηλ. 4625249) *Τα χρόνια της αθωότητας* (περιπ. Κ)

ΣΙΝΕ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ (Ζάππα 44, Κορυδαλλός, τηλ. 4960955). *Ινδοκίνα* (περιπ. Κ) Ωρες 8.30-11.15 μ.μ.

ΣΙΝΕΑΚ ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΚΙΝ/ΦΟΣ* (Πλ. Δημαρχείου, τηλ. 4115354) *Οι αχτύπητοι* (περιπ. Κ) Ωρες 5.30-7.50-10.10 μ.μ.

ΦΩΣ (Β' Μερραχίας τηλ. 4520982) *Εναρξη από πρωίας δύο έργα. Προσευχήσου να πεθάνεις - σεξ*

Σπορ και Θέαμα

Τα «τηλεοπτικά» αθλήματα και η σχέση τους με τη μικρή οθόνη

Της Πόπης Διαμαντάκου

Η ΕΛΛΑΔΑ, δεν αναστενάζει μόνον στα γήπεδα, «αναστενάζει» στους καναπέδες, παρακολουθώντας την κίνηση της μπάλας με τη βοήθεια του τηλεοπτικού φακού, δεν κραυγάζει στις κερκίδες, αλλά βγάζει επιφωνήματα, που αντλαλούν στους φωτογυγούς. Στιγμές πάθους, στιγμές απογείωσης από την καθημερινότητα, στιγμές ενόθητας ακόμη κι όταν η υποστήριξη διαφορετικών ομάδων τις κάνει να μοιάζουν με διχασμού. Εκείνο που ενώνει είναι η κοινή αγάπη για τον αγώνα, το άθλημα, η συγκίνηση της νίκης, η αγωνία για την ήττα, όσο για εκείνο που προσφέρει αυτό το «κοινό αίσθημα» σε όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους είναι ο τηλεοπτικός φακός.

Μόλις 200.000 ήταν οι τηλεθεατές των Ολυμπιακών αγώνων του 1936, που ήταν οι πρώτοι, οι οποίοι αναμεταδόθηκαν από τη μικρή οθόνη πειραματικά για να γίνουν 3,5 τρισεκατομμύρια στους Ολυμπιακούς της Βαρκελώνης το 1992. Η τηλεόραση άλλαξε τη σχέση του κοινού με τα αθλήματα. Ο τηλεοπτικός φακός ανακάλυψε νωρίς την θεαματικότητα των σπορ, την «θεατρικότητα» της σκηνοθεσίας τους, του χρόνου και των παύσεων κάθε παιχνιδιού και η μικρή οθόνη έσπευσε να εκμεταλλευθεί το σημαντικότερο γι αυτήν στοιχείο τους, την παγκόσμια «γλώσσα» τους. Η έστω μια «γλώσσα» που με τη βοήθεια της μικρής οθόνης «απλώθηκε» ακόμη περισσότερο, καθώς πολλοί θεωρητικοί και μελετητές επισημαίνουν πως οι εξελιγμένες χώρες του Βορρά, οι οποίες κατέχουν και την τεχνολογία της τηλεόρασης έχουν προωθήσει και επιβάλλει τα σπορ της αρεσκείας τους και το είδος της άμιλλας και των αθλητικών μεθόδων που ταιριάζει στις δικές τους κοινωνικές δομές.

Υποστηρίζεται ότι οι Δυτικές κοινωνίες με τις έντονες αντιθέσεις έχουν επιβάλλει σε άλλες με πιο ήπιες και λιγότερο ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των μελών τους σπορ έντονα επιθετικά, αποσπασματικά ή αθλήματα που απαιτούν όργανα κλπ. Η αλήθεια είναι πως τα «τηλεοπτικά» αθλήματα εμφανώς προβάλλουν κυρίαρχους μύθους στον σύγχρονο πολιτισμό και προωθούν αξίες και στερεότυπα με την προβολή υποδειγματικών μοντέλων αθλητών ως «αρχέτυπα» και παραδείγματα προς μίμηση. Φυσικά δεν κατασκευάζουν νέα «μοντέλα», αλλά τέτοια που να αποκρυσταλλώνουν τον «κοινό τόπο» και τις αξίες του πολιτισμού μας, ώ-

Μπορεί το ποδόσφαιρο να είναι το πιο δημοφιλές άθλημα, όμως οι τηλεοπτικοί σταθμοί πολλές φορές προτιμούν το μπάσκετ, γιατί προσφέρει περισσότερο χρόνο για διαφημίσεις.

στε να είναι αναγνωρίσιμα και αποδεκτά από όλους. Δεν είναι διόλου τυχαίο, λοιπόν, που τα αθλήματα στα οποία συμμετέχουν άνδρες είναι τα πιο προβεβλημένα και λιγότερες είναι οι γυναίκες αθλήτριες με μεγάλη φήμη και υποστήριξη από τα τηλεοπτικά μέσα από ότι οι άνδρες. Αυτό γίνεται ακόμη πιο φανερό στα ομαδικά σπορ - μια και το «ομαδικό» θεωρείται χαρακτηριστικό του αρσενικού - όπου οι ομάδες των ανδρών υποστηρίζονται προβάλλονται και φυσικά θεωρούνται πιά «τηλεοπτικές» από εκείνες των κοριτσιών.

Θεαματικότητα

Το άλλο χαρακτηριστικό των τηλεοπτικών αθλημάτων είναι η θεαματικότητά τους, η δυνατότητα σκηνοθεσίας, η ορατή και σε χρόνο ικανό να αντιληφθεί το κοινό χρησιμοποίηση της ρώμης του σώματος και της τεχνικής των αθλητών. Γι αυτό και σπορ όπως η άρση βαρών σχεδόν περνούν στην αφάνεια μπροστά σε αθλήματα όπως το ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, η γυμναστική και φυσικά όλες οι μεγάλες αθλητικές συναντήσεις όπως οι Ολυμπιακοί αγώνες, όπου υπεισέρχονται παράγοντες, όπως το γόητρο των χωρών που εκπροσωπούν οι αθλητές.

Αφού ξεχώρισε η μικρή οθόνη τα «αγαπημένα» της αθλήματα εισέβαλε στο χώρο τους. Ήταν ένας γάμος από έρωτα και συμφέρον μαζί, λένε οι μελετητές του φαινομένου. Η τηλεόραση βρήκε το θέαμα που της προσφέρει τα υψηλότερα ποσοστά θεαματικότητας στην ιστορία της και ο αθλητισμός χρηματοδότη. Στην

πραγματικότητα όσο οι απαιτήσεις σε θέαμα αυξάνονται τόσο και το κόστος της προετοιμασίας των αθλητών και της διοργάνωσης των αγώνων μεγαλώνει.

Η αλυσίδα αλληλεξάρτησης ξεκίνησε. Από το οικονομικό φιάσκο των Ολυμπιακών του Μεξικού, που άφησε χρέη στο κράτος 3 τρισεκατομμύρια γαλλικά φράγκα ή του Μόντρεαλ το 1976 με 6 τρισεκατομμύρια περάσαμε στον οικονομικό θρίαμβο των Ολυμπιακών του Λος Αντζελες το 1984 με κέρδη 1 τρισεκατομμύριο γαλλικά φράγκα και της Σεούλ το 1988 με 730 εκατομμύρια. Όλα αυτά χάρη στα τηλεοπτικά δικαιώματα και λόγω της τηλεόρασης χάρη στη διαφήμιση.

Χρήμα

Εφόσον η τηλεόραση «βάζει το χρήμα» η ίδια ορίζει και το παιχνίδι. Οι κανόνες αλλάζουν για να είναι τα αθλήματα περισσότερο «τηλεοπτικά». Αυξάνονται οι διακοπές για να υπάρχει χρόνος για τις διαφημιστικές σφηνές. Αλλάζει η μπάλα του τένης γίνεται χνουδωτή για να μειωθεί η ταχύτητά της και να μπορεί η τηλεόραση να «παρακολουθεί» το παιχνίδι. Αλλάζει η ώρα έναρξης των αθλημάτων στις μεγάλες διοργανώσεις για να μπορούν να τα παρακολουθούν όσο γίνεται περισσότερες χώρες. Μεσ τον καιρό ήλιο του μεσημεριού έπαιζαν στο Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου οι ομάδες του περασμένου καλοκαίρι, γιατί έτσι εξυπηρετούσε την τηλεόραση. Στα 1984 ο Ιταλός πρωταθλητής ποδηλασίας Φραντσέσκο Μόζερ δεν ξεκινούσε

την κούρσα για την κατάρριψη του παγκοσμίου ρεκόρ πριν δώσει το σύνθημα η RAI. Οι «σπόνσορες» είχαν επενδύσει επάνω του 2,5 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα. Ο ίδιος δήλωνε μετά στις κάμερες ότι με τον τηλεοπτικό φακό επάνω του, τα συμβόλαια στο μυαλό του, το χορό των εκατομμυρίων γύρω του, ένιωθε το στρες να βαραίνει τα πόδια του, δημιουργώντας τα πρώτα ερωτηματικά και ανησυχίες, που φυσικά δεν εμπόδισαν τη σχέση τηλεόρασης - αθλητισμού να αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο.

Για να έρθουμε και στα δικά μας, τα προβλήματα της ελληνικής ομάδος στο Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου αποκάλυψαν πως το ένα σκέλος της ζωής ενός αθλητή έχει να κάνει με τον «κλάδο ελαίας», το υπόλοιπο έχει χρήμα, χολιγουντιανά σόου και συμπεριφορές που θα ταίριαζαν σε σαρ του κινηματογράφου.

Δεν μπορεί, λοιπόν, να αρνηθεί κανείς πως στις ημέρες μας έχει ανοίξει ένα μεγάλο κεφάλαιο: αυτό της σχέσης τηλεόρασης και αθλητισμού. Και μπορεί να βοηθούσε πολύ ο Κλοντ Λέβι Στρος για να κατανοήσουμε τη σημασία των «τελετουργιών» κάθε αθλήματος καθώς και του κοινού, που το παρακολουθεί πιστοποιώντας την ταυτότητά του ή θα ήταν χρήσιμη η λεπτομερειακή ανάλυση του Καρλ Γιουνγκ για την δύναμη των αρχετύπων στον καθορισμό της ανθρώπινης ψυχολογίας και ζωής, για τα «αρχέτυπα» που προβάλλονται από τα τηλεοπτικά αθλήματα, μόνο που είναι σε όλα αυτά απαραίτητη πλέον και η γνώση των οικονομικών σχέσεων και της παραγωγής.

Μιλάμε πλέον για αστρονομικά ποσά μεταγραφών και αμοιβών, για κολοσσιαία διαφημιστικά έσοδα και βλέπουμε σε αυτή την ιστορία των παθών και του χρήματος, αστέρια να καταβάλλουν στο χρηματιστήριο του τηλεοπτικού αθλητισμού τη σωματική τους ρώμη και το ταλέντο, να αναδεικνύονται σε σόουμαν, να ποζάρουν σε φακούς, να τους κυνηγούν και να τους προσκυνούν (ο Μαραντόνα έτρεξε να πανηγυρίσει το τελευταίο του γκολ μπροστά στο φακό και όχι μαζί με τους συμπαίκτες του). Τα «αρχέτυπα» κλονίζονται γιατί η σόουμπίζνες έχει αμαρτίες, που απέχουν από το «αρχαίο πνεύμα αθάνατο του ωραίου και του αληθινού» και η τηλεόραση είναι πάντα εκεί να καταγράφει ηρωϊσμούς, δεξιότητες, ανταγωνισμούς, πάθη, ίντριγκες και προσθέτοντας το χρήμα, να φέρνει το θέαμα στα μέτρα της. Μια ακόμη σαπουνόπερα!